

Novak Vujičić, master prava
 asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

PRAVNE PREPREKE ZA CREATIVE COMMONS LICENCE U AUTORSKOM PRAVU SRBIJE*

Rezime: U poslednje dve decenije možemo svedočiti sve većoj popularizaciji upotrebe Creative Commons licenci. Takav trend nije zaobišao ni Srbiju. U članku se iz ugla prava Srbije ispituje interakcija sistema Creative Commons licenci sa pravilima o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava, te pravilima o ličnopравnim ovlašćenjima autora. Cilj analize jeste da determiniše da li iz naznačene dve grupe pravila proizlaze pravne prepreke za primenu Creative Commons licenci u Srbiji. Analiza daje potvrđan odgovor u oba slučaja. Iz pravila o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava mogu se izdvojiti tri rešenja koja ograničavaju, odnosno uslovljavaju primenu Creative Commons licenci. To su: (1) nemogućnost kombinovanja individualnog i kolektivnog ostvarivanja prava u okviru oblasti delatnosti postojećih organizacija za kolektivno ostvarivanje prava, (2) obavezno kolektivno ostvarivanje prava, kao i (3) pravila o tzv. autsajderima. S druge strane, kod pravila o ličnopравnim ovlašćenjima autora, isključenje iz prometa tih ovlašćenja postavlja dodatne granice za primenu Creative Commons licenci. Pored toga, u radu se ukazuje i na načelne sistemske razloge koji stoje iza predočene kolizije sistema Creative Commons licenci sa pravilima autorskog prava.

Ključne reči: Autorsko pravo. – Creative Commons. – Kolektivno ostvarivanje prava. – Ličnopравna ovlašćenja. – Licenca.

1. UVOD

Creative Commons¹ licence, kao mehanizmi za ostvarivanje autorskog prava² koji počivaju na slobodnom korišćenju autorskih dela, su po prvi put predstavljene u decembru 2002. godine.³ Danas, nepunih osamnaest

* Članak je nastao kao rezultat rada na projektu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu „Identitetski preobražaj Srbije“ za 2020. godinu.

1 Termin *Creative Commons* se na srpski jezik prevodi kao *kreativno javno dobro*, *kreativni javni domen*, *kreativna zajednica*, *kreativno društvo* i slično. Ipak, kako bi se izbegla moguća terminološka zabuna, u članku će se koristiti engleski termin koji se inače najčešće koristi kod nas u praksi.

2 Treba skrenuti pažnju da se i srodna prava takođe mogu vršiti pomoću *Creative Commons* licenci. Naša analiza ipak, zbog ograničenog obima, neće razmatrati pravna pitanja koja se tu mogu javiti.

3 *Creative Commons* licence su projekat istoimene američke neprofitne organizacije. Organizaciju *Creative Commons* je 2001. godine osnovala grupa stručnjaka iz oblasti pra-

godina kasnije, one su opšteprihvaćene i u širokoj upotrebi širom sveta. Pristup svojim sadržajima pod standardima *Creative Commons* licenci omogućavaju između ostalih Organizacija ujedinjenih nacija,⁴ Evropska komisija,⁵ kao i Svetska organizacija za intelektualnu svojinu,⁶ što ima posebnu „težinu“ jer se radi o vodećoj međunarodnoj instituciji u oblasti zaštite autorskog prava.

Popularizacija upotrebe *Creative Commons* licenci nije zaobišla ni Srbiju. U Srbiji je još 2006. godine pokrenut nacionalni *Creative Commons* projekat, a već godinu dana nakon toga (2007. godine) implementirana je nacionalna verzija *Creative Commons* licenci.⁷ Podršku sistemu *Creative Commons* licenci pružile su značajne institucije u Srbiji, među kojima su Srpska akademija nauka i umetnosti, Matica srpska, Narodna biblioteka Srbije, kao i državni univerziteti u Beogradu, Nišu i Kragujevcu.⁸ Stoga i nije neobično da su primeri upotrebe *Creative Commons* licenci u Srbiji brojni.⁹ Jedan od reprezentativnijih primera korišćenja tih licenci (i to sistemski) u Srbiji jeste portal *E-teze*.¹⁰ Putem tog portala omogućen je slobodan pristup svim doktorskim

va i informatike u cilju promovisanja kulture slobodnog korišćenja autorskih dela, nasuprot ograničenjima koja proizlaze iz autorskog prava (više o tome u nastavku). Vid. Gregor Hagedorn *et al.*, „Creative Commons Licenses and the Non-Commercial Condition: Implications for the Re-Use of Biodiversity Information“, *ZooKeys* 150/2011, 130–132.

- 4 Creative Commons Srbije, Creative Commons standardi u okrilju Ujedinjenih nacija, 2015, <http://creativecommons.org.rs/#>, 18. april 2020. (na naznačenoj internet stranici se mogu naći podaci i o drugim institucijama koje su podržale *Creative Commons* projekat).
- 5 European Commission, Commission Decision of 22.2.2019 adopting Creative Commons as an open licence under the European Commission's reuse policy, C(2019) 1655 final, Brussels, 2019, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2019/EN/C-2019-1655-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>, 18. april 2020.
- 6 World Intellectual Property Organization, Use of the Creative Commons IGO Licenses under the WIPO Open Access Policy, 2016, https://www.wipo.int/export/sites/www/tools/en/cc_igo_licenses.pdf, 18. april 2020.
- 7 Creative Commons Srbije, O nama, http://creativecommons.org.rs/?page_id=54, 18. april 2020.
- 8 Creative Commons Srbije, O našim aktivnostima, http://creativecommons.org.rs/?page_id=249, 18. april 2020.
- 9 *Creative Commons* licence neretko koriste naučni časopisi u Srbiji i time čine svoje sadržaje dostupnim široj javnosti. Prema istraživanju sprovedenom tokom 2016. godine, koje je obuhvatilo 236 naučnih časopisa iz Srbije, 19.07% njih koristi *Creative Commons* licence za svoje sadržaje. Milica Ševkušić, Zorica Janković, Aleksandra Kužet, *Open Access Journals in Serbia: Policies and Practices*, National Library of Serbia, Department of Scientific Information, Belgrade 2017, 2–4. Iako taj procenat nije veliki, opet nije ni zanemarljiv, a nije neopravdano očekivati njegovo povećanje u budućnosti.
- 10 Vid. portal *E-teze*, <http://eteze.bg.ac.rs/> (Univerzitet u Beogradu), <https://eteze.ni.ac.rs/> (Univerzitet u Nišu), <https://eteze.kg.ac.rs/> (Univerzitet u Kragujevcu), 18. april 2020. I drugi univerziteti u Srbiji na isti način putem *Creative Commons* licenci omogućavaju slobodan pristup i korišćenje doktorskih disertacija. Za Univerzitet u Novom Sadu vid. <https://www.uns.ac.rs/index.php/c-nauka/otvorena-nauka/repositorijum-ds>, 20. april 2020.

disertacijama odbranim na državnim univerzitetima u Beogradu, Nišu i Kragujevcu od maja 2012. godine (i jednom broju starijih), a najveći broj tih disertacija je u režimu *Creative Commons* licenci.¹¹

Sama primena *Creative Commons* licenci u Srbiji (a i generalno) otvara veći broj pravnih pitanja, što je i povod za pisanje članka.¹² U članku se ipak neće adresirati sva ta pitanja, nego će se ograničiti samo na ispitivanje interakcije sistema *Creative Commons* licenci sa pravilima o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i o ličnopравnim ovlašćenjima autora u autorskom pravu Srbije. U uporednopravnoj teoriji i praksi, ta pravila su često isticana kao značajne prepreke za primenu sistema *Creative Commons* licenci. Zato je fokus članka na njima. Cilj analize je prvo, da pokuša da determiniše da li iz naznačenih pravila proizlaze pravne prepreke za *Creative Commons* licence. Drugo, ako takva kolizija postoji, da se proba odgovoriti na pitanja: (1) zašto te prepreke postoje i (2) u kojoj meri utiču na primenu *Creative Commons* licenci u Srbiji.

U skladu sa predmetom i postavljenim ciljem, članak je podeljen u tri celine. Posle uvoda biće date opšte napomene o funkcionisanju sistema *Creative Commons* licenci koje su neophodne za dalju analizu. Nakon toga, u zasebnim poglavljima biće razmatrana prvo, pravila o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava, a zatim i pravila o ličnopравnim ovlašćenjima autora koja mogu predstavljati pravne prepreke, odnosno otežavati ili onemogućavati primenu *Creative Commons* licenci u Srbiji. Na kraju biće iznet zaključak.

2. CREATIVE COMMONS LICENCE: OPŠTE NAPOMENE

Pre analize usaglašenosti sistema *Creative Commons* licenci sa pomenu-tim pravilima autorskog prava Srbije korisno je ukazati na: (1) ideologiju koja stoji iza tog sistema, (2) način njegovog funkcionisanja, kao i na (3) najčešće isticane probleme u njegovoj primeni i uzroke tih problema.

Vid. i nacionalnu platformu *Nacionalni repozitorijum disertacija u Srbiji*, <http://nardus.mpn.gov.rs/>, 20. april 2020.

- 11 Na primer, studentima doktorskih studija Univerziteta u Beogradu se u zvaničnom uputstvu o obliku i sadržaju doktorske disertacije sugeriše da potpišu izjavu o korišćenju svojih doktorskih disertacija pod uslovima neke od *Creative Commons* licenci, što najveći broj njih i uradi. Vid. Univerzitet u Beogradu, Uputstvo o obliku i sadržaju doktorske disertacije koja se brani na Univerzitetu u Beogradu, Beograd, 2019, <http://www.bg.ac.rs/files/st/univerzitet/univ-propisi/Uputstvo-disertacija.pdf>, 18. april 2020, 12–13 (obrazac izjave o korišćenju disertacije).
- 12 Za detaljnu analizu pravnih pitanja koja se javljaju u vezi sa *Creative Commons* i sličnim licencama pogledati: Melanie Dulong De Rosnay, *Creative Commons Licenses Legal Pitfalls: Incompatibilities and Solutions*, 2009, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00671622>, 18. april 2020; Axel Metzger (ed.), *Free and Open Source Software (FOSS) and other Alternative License Models: A Comparative Analysis*, Springer International Publishing, Cham 2016.

2.1. Ideologija iza Creative Commons licenci

Iza sistema *Creative Commons* licenci stoji ideologija istoimene američke neprofitne organizacije koja je uvela i administrira taj sistem. Glavni ideolog i ujedno jedan od osnivača organizacije *Creative Commons* jeste Lorens Lesig (*Lawrence Lessig*), profesor prava na Harvardu.¹³ Njemu se pripisuju najveće zasluge za kreiranje *Creative Commons* licenci.

Organizacija *Creative Commons* je nastala radi pružanja otpora postojećim tendencijama jačanja autorskog prava i to posebno u digitalnom okruženju.¹⁴ Njeno delovanje je prvobitno bilo usmereno na Sjedinjene Američke Države (dalje u tekstu: SAD), ali se nije tu zaustavilo, nego je dobilo globalni karakter. Svojim radom organizacija *Creative Commons* teži da se suprotstavi potpunom prisvajanju (propertizaciji) autorskih dela putem autorskog prava kao standardnom modelu ponašanja autora/nosilaca autorskog prava. Cilj organizacije jeste da na svetskom nivou podstakne autore/nosiocce autorskog prava da omoguće drugima da slobodno koriste njihova autorska dela – da promoviše usvajanje kulture slobodnog deljenja, korišćenja i prerade autorskih dela.¹⁵

Ideologija organizacije *Creative Commons*, najšire gledano, počiva na dve osnovne premise. Prvo, polazi se od toga da veća mogućnost slobodnog korišćenja postojećih autorskih dela doprinosi razvoju novih dela (stvaralaštva). Naime, što je veći broj autorskih dela koja se mogu slobodno koristiti, veće su mogućnosti za druge autore da ta dela „nadograđuju“ i koriste za stvaranje novih dela. Time se podstiče sveukupan razvoj stvaralaštva. Druga premisa se odnosi na autorsko pravo. Smatra se da autorsko pravo, budući da omogućava nametanje zabrana korišćenja postojećih autorskih dela, može predstavljati barijeru novom stvaralaštvu. Ipak, ono to ne mora biti. Sasvim suprotno, autorsko pravo se može vršiti na takav način da promoviše slobodno deljenje, korišćenje i preradu autorskih dela. Kao model takvog „poželjnog“ vida vršenja autorskog prava, organizacija predlaže korišćenje *Creative Commons* licence.¹⁶

13 Pored Harvarda, bio je profesor prava na Stenfordu i Univerzitetu u Čikagu. Kao osnove ideologije organizacije *Creative Commons* mogu se uzeti pet knjiga prof. Lesiga: *Code and Other Laws of Cyberspace* (1999), *The Future of Ideas* (2001), *Free Culture* (2004), *Code: Version 2.0* (2006), *Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy* (2008).

14 *Creative Commons* organizacija nije jedina organizacija tog tipa osnovana u cilju artikulisanja „mirnog“ otpora prema jačanju autorskog prava. Postoji više takvih organizacija/pokreta i više tipova alternativnih licenci. Za više vid. Slobodan M. Marković, *Intelektualna svojina i informaciono društvo*, 2. dopunjeno izdanje, *Službeni glasnik*, Beograd 2018, 170–171; Vidoje Spasić, „Alternative autorskom pravu“, *Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru* (ur. Predrag Dimitrijević), Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2011, 333–337, 339–342.

15 *Creative Commons*, What We Do, <https://creativecommons.org/about/>, 18. april 2020; Lawrence Lessig, *Free Culture – How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity*, 2004, 208–210.

16 Niva Elkin-Koren, „Exploring Creative Commons: A Skeptical View of a Worthy Pursuit“, 2006, <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>, 26. april 2020, 3, 8–21 (članak sadrži

Creative Commons licence su ključno sredstvo koje se koristi za ostvarenje napred naznačenog cilja organizacije (ali ne i jedino). One su osmišljene kao standardizovani pravno – tehnički mehanizmi putem kojih autori/nosioci autorskog prava mogu na jednostavan način dati generalnu dozvolu za slobodno korišćenje svojih dela uz postavljanje određenih ograničenja. Njihovo korišćenje je u potpunosti besplatno i jednostavno. Same *Creative Commons* licence ne negiraju autorsko pravo, nego omogućavaju vršenje tog prava pod liberalnijim uslovima.¹⁷ One treba da pruže alternativu standardnom vršenju autorskog prava koje podrazumeva zaključenje „klasičnih“ autorskih ugovora, a po pravilu generiše značajnije transakcione troškove i nameće restriktivne uslove za korišćenje autorskih dela.¹⁸

Kako se može videti iz knjige profesora Lesiga *Free Culture* od 2004. godine krovna ideja je da što veći broj autora/nosilaca autorskog prava prihvati korišćenje *Creative Commons* licence kao model vršenja svog prava. To će doprineti uspostavljanju *slobodne kulture* (engl. *free culture*).¹⁹ *Slobodna kultura* bi trebalo da podstakne razvoj novog stvaralaštva.²⁰ Učvršćivanje *slobodne kulture* bi takođe moglo da bude povod za suštinsku normativnu reformu autorskog prava koja bi vodila njegovoj liberalizaciji. Prema rečima profesora Lesiga: *Jednom kada ovaj pokret bude imao efekat na ulicama, postoji nada da će imati efekta i u Vašingtonu. Mi smo još uvek demokratija. Ono što narod misli je važno.*²¹ Zbog navedenog, rad organizacije *Creative Commons* se po pravilu usko vezuje za društveni pokret *Free Culture movement* (pokret slobodne kulture) koji se zalaže za liberalizaciju autorskog prava, a zasniva se u velikoj meri na shvatanjima iznetim upravo u knjizi *Free Culture* (2004) profesora Lesiga.²²

fundiranu kritičku analizu ideologije koja stoji iza organizacije *Creative Commons*). Za kritički pogledati i Matteo Pasquinelli, „The Ideology of Free Culture and the Grammar of Sabotage“, *Policy Futures in Education* 8(6)/2010, 673–676.

- 17 Može se primetiti da autorsko pravo i *Creative Commons* organizacija imaju isti krajnji cilj – podsticanje stvaralaštva, ali se razlikuje pristup u ostvarenju tog cilja.
- 18 *Creative Commons*, What is Creative Commons and what do you do? – Is Creative Commons against copyright?, <https://creativecommons.org/faq/#what-is-creative-commons-and-what-do-you-do>, 26. april 2020.
- 19 Zanimljivo je terminološko pojašnjenje koje profesor Lesig daje u vezi sa terminom *slobodna kultura* (engl. *free culture*). On kaže da pridev *free* u toj sintagmi ne treba tumačiti u smislu „*free beer*“ (slobodno – besplatno pivo), nego kao *free* (slobodno) u smislu „*free speech*“ – sloboda govora, „*free markets*“ – slobodna tržišta, „*free trade*“ – slobodna trgovina, „*free enterprise*“ – sloboda preduzetništva „*free will*“ – slobodna volja i „*free elections*“ – slobodni izbori. L. Lessig, 4.
- 20 *Ibid.*, 208–210.
- 21 *Ibid.*, 203.
- 22 Mayo Fuster Morell, „An Introductory Historical Contextualization of Online Creation Communities for the Building of Digital Commons: The Emergence of a Free Culture Movement“, Proceedings of the 6th Open Knowledge Conference, 2011, http://ceur-ws.org/Vol-739/paper_7.pdf, 7. maj 2020, 1–16.

Na osnovu iznetog možemo zaključiti da će za korišćenje *Creative Commons* licence, kao model vršenja autorskog prava pod liberalnijim uslovima, prvenstveno biti zainteresovane dve grupe autora. Prvo, oni autori koji stvaraju iz idealističkih razloga radi unapređenja kulturnih interesa društva. Drugo, autori kojima vršenje autorskog prava ne utiče bitno na ekonomski položaj (koji na tržištu inače ne bi mogli da dobiju značajniju naknadu od korišćenja njihovih autorskih dela).²³ Naravno, zamisao organizacije *Creative Commons* jeste da njene licence u što većem broju prihvate i druge grupe autora, kao i derivativni nosioci autorskog prava.

2.2. Kako funkcioniše sistem *Creative Commons* licenci?

Creative Commons licence su standardizovani pravno – tehnički mehanizmi koncipirani tako da ostvare tri praktične funkcije. Prvo, da obezbede svakom autoru/nosiocu autorskog prava da putem njih na jednostavan, a pravno valjan način može da da generalnu dozvolu za slobodno korišćenje svog dela, sa ili bez postavljanja određenih ograničenja. Jedna tako data generalna dozvola važi za sve zainteresovane korisnike nezavisno od njihovog broja, te nema potrebe sa svakim korisnikom posebno ugovarati korišćenje autorskog dela. Drugo, da omoguće potencijalnom korisniku dela da lako prepozna svako autorsko delo koje se može koristiti na osnovu neke od *Creative Commons* licenci. Treće, da olakšaju povezivanje autora/nosilaca autorskog prava i korisnika njihovih dela, kroz povećanje vidljivosti dela dostupnih u režimu *Creative Commons* licenci na internetu.

Kako bi ostvarile te tri funkcije, *Creative Commons* licence su strukturisane iz tri dela („sloja“): (1) pravnog akta (engl. *the Legal Code*), (2) osnovnog opisa licence – „lako razumljivog“ dela (engl. *the Commons Deed – human readable layer*) i (3) mašinski čitljivog dela (engl. *machine readable layer*).²⁴ O tim delovima treba dati par pojašnjenja. Prvi deo čini pravni akt – tipska *Creative Commons* licenca koja je pisana kako to tvrde predstavnici *Creative Commons* organizacije rečnikom koji poznaju, vole i koriste pravnici.²⁵ Smisao tog dela jeste da na pravno valjan način uredi pravne odnose u vezi sa korišćenjem određenog autorskog dela koje je u režimu te licence.

Postoji šest osnovnih tipova *Creative Commons* licenci, koje autor/nosilac autorskog prava, može sam da kreira kombinujući četiri standardizovana elementa. Prvi element, *Autorstvo* (engl. *Attribution*), je obavezan u svim tipovima *Creative Commons* licenci. On se sastoji iz obaveze sticaoca licence da prilikom svakog korišćenja autorskog dela poštuje ličnopravna ovlašćenja

23 Slobodan M. Marković, Dušan V. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, 6. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2018, 235.

24 Creative Commons Srbije, O licencama – Tri sloja licenci, http://creativecommons.org.rs/?page_id=31, 27. april 2020.

25 Creative Commons, About The Licenses, <https://creativecommons.org/licenses/?lang=sr>, 27. april 2020.

autora na priznanje autorstva (pravo paterniteta) i na naznačenje imena autora. Drugi element, *Deliti pod istim uslovima* (engl. *ShareAlike*), daje pravo sticaocu licence da načini delo prerade (derivativno delo), ali uz obavezu da to delo prepusti javnosti na korišćenje pod istim onim uslovima koji važe za izvorno delo. Treći element, *Bez prerada* (engl. *NoDerivs*) predstavlja zabranu sticaocu licence da deli delo prerade. Četvrti element, *Nekomercijalno* (engl. *NonCommercial*), sastoji se iz zabrane sticaocu da delo koristi za komercijalne svrhe. Kombinacijom navedenih elemenata davalac licence određuje obim u kom njegovo delo mogu koristiti sticaoci licence.²⁶ Najveće mogućnosti za korišćenje autorskih dela sticaocima daju licence *Autorstvo* (CC BY) i *Autorstvo – Deliti pod istim uslovima* (CC BY-SA). One se smatraju *licencama slobodne kulture*. S druge strane, licence *Autorstvo – Nekomercijalno* (CC BY-NC), *Autorstvo – Nekomercijalno – Deliti pod istim uslovima* (CC BY-NC-SA), *Autorstvo – Bez prerada* (CC BY-ND) i *Autorstvo – Nekomercijalno – Bez prerada* (CC BY-NC-ND) su restriktivnije i nisu u skladu sa principima *slobodne kulture*.²⁷ Mada, i one, ne računajući poslednju, ostavljaju značajan prostor za slobodno korišćenje autorskih dela. Pored šest osnovnih tipova *Creative Commons* licenci, postoji i CC0 licenca – *Bez zadržavanja prava* (engl. *No Rights Reserved*) kojom davalac stavlja svoje delo u javni domen (nju nećemo ovde analizirati).²⁸

Organizacija *Creative Commons* je od kraja 2002. godine, kada su licence uvedene, više puta doradivala njihovu sadržinu, pa postoji više verzija licenci. Poslednja verzija 4.0 je predstavljena krajem 2013. godine i od nje se polazi u ovom radu. Ta verzija je osmišljena kao međunarodna. Njena sadržina je koncipirana tako da se može primenjivati na svetskom nivou bez potrebe dodatnog prilagođavanja pojedinačnim nacionalnim pravnim sistemima. Njena prethodnica, verzija 3.0, je prilagođavana pravima pojedinih država. Primera radi, za Srbiju je kreirana verzija CC 3.0 Srbija. Sistem *Creative Commons* licenci je osmišljen tako da novije verzije licenci ne utiču na pravnu valjanost prethodnih verzija. Načelno, nije isključena mogućnost primene ranijih verzija, ali organizacija ipak preporučuje primenu poslednje verzije licenci.²⁹

Drugi deo mehanizma *Creative Commons* licence – osnovni opis licence jeste kratko obaveštenje o najvažnijim odredbama odabrane licence. Njegov smisao jeste da sažeto, jednostavnim jezikom uz minimalno kori-

26 S. M. Marković, D. V. Popović, 235–237; Nevenka Antić, *Kroz Creative Commons – ilustrovani vodič*, 2013, <http://creativecommons.wmrs.mycpanel.rs/wp-content/uploads/2013/10/Kroz-CC-ilustrovani-vodic.pdf>, 27. april 2020, 8–19.

27 Creative Commons, *Understanding Free Cultural Works*, <https://creativecommons.org/share-your-work/public-domain/freeworks/>, 27. april 2020.

28 Creative Commons Srbije, *Javni domen*, http://creativecommons.org.rs/?page_id=21, 27. april 2020.

29 Creative Commons Srbije, *Nova verzija (4.0) Creative Commons licenci*, 2013, <http://creativecommons.org.rs/>, 27. april 2020.

šćenje pravne terminologije, uputi davaoce i sticaoce licence o njenim najvažnijim karakteristikama. On samo upućuje na licencu, ali ne predstavlja njen sastavni deo, kao pravnog akta. Sa njim su povezani jezički i grafički simboli (tasteri) koji dodatno olakšavaju prepoznavanje *Creative Commons* licenci. Najzad, treći deo, *Creative Commons* licence je sačinjen u formi digitalnog koda koji softverski sistemi, pretraživači i ostale tehnologije mogu da razumeju. On omogućava mašinsku čitljivost licence i olakšava pretraživanje i nalaženje dela licenciranog *Creative Commons* licencom posredstvom interneta.³⁰

Treba napomenuti, da je sistem *Creative Commons* licenci namenjen za licenciranje svih vrsta autorskih dela, a posebno muzičkih, književnih i filmskih. Međutim, ne preporučuje se za računarske programe. Sama organizacija *Creative Commons* preporučuje da se za računarske programe koriste druge alternativne licence poput licenci *Free Software Foundation* ili licenci sa spisaka *Open Source Initiative*.³¹

Naposletku, budući da smo objasnili strukturu i karakteristike *Creative Commons* licenci ostaje nam da ukratko izložimo kako izgleda sam postupak licenciranja autorskog dela putem tih licenci. Proces licenciranja se sastoji iz dva koraka. Prvi korak je uvek isti, davalac licence putem posebnog interfejsa koji se zove *CC selektor*, a nalazi se na veb-sajtu *Creative Commons* organizacije, treba da izabere željeni tip licence. Kada davalac licence izabere tip licence koji mu odgovara, putem interfejsa kreira se HTML kod i odgovarajući standardizovani simbol (taster) izabrane licence. Drugi korak se pak razlikuje u zavisnosti od medija na kome je autorsko delo. Za dela u elektronskom obliku davalac licence samo treba da unese kreirani HTML kod u svoje delo. Kada unese kod u delo, on po automatizmu generiše simbol (taster) licence i obaveštenje o licenciranju dela *Creative Commons* licencom. Ujedno, HTML kod sadrži i meta podatke, kojima se omogućava nalaženje tog dela preko pretraživača koji podržavaju *Creative Commons*. Kod dela koja nisu u elektronskom obliku, davalac licence sam mora da unese obaveštenje o licenciranju i odgovarajući simbol *Creative Commons* licence u primerke svog dela (za šta su mu data precizna uputstva).³² Nakon ta dva koraka, te puštanja dela u javnost sva zainteresovana lica mogu da koriste licencirano delo, naravno poštujući ograničenja postavljena licencom. Standardizovana obaveštenja i simboli *Creative Commons* licenci služe da na jasan i nesumnjiv način naznače da se radi o licenciranom delu.

30 N. Antić, 22. *Creative Commons* Srbije, O licencama – Tri sloja licenci, http://creativecommons.org.rs/?page_id=31, 27. april 2020.

31 *Creative Commons* Srbije, Najčešća pitanja – Da li možete da licencirate računarski program CC licencom?, http://creativecommons.org.rs/?page_id=38#o1c14, 27. april 2020.

32 *Creative Commons* Srbije, Najčešća pitanja – Kako da licencirate svoje delo CC licencom?, http://creativecommons.org.rs/?page_id=38#o1c14, 27. april 2020. (*Creative Commons* Srbije preporučuje navedeni proces licenciranja kao poželjan, ali nije isključeno da se od njega odstupa).

2.3. Najčešći problemi u primeni Creative Commons licenci i njihovi uzroci

Kao dva osnovna problema u primeni *Creative Commons* licenci mogu se izdvojiti: (1) kolizija sa pravilima nacionalnih sistema autorskog prava i (2) pravna nesigurnost.³³

Sistem *Creative Commons* licenci neretko dolazi u koliziju sa pravilima nacionalnih sistema autorskog prava.³⁴ Autorsko pravo, iako u velikoj meri harmonizovano i unifikovano na svetskom nivou, je ipak teritorijalno pravo. Njegovo ustrojstvo, sadržina, uslovi za ostvarivanje se razlikuju od države do države.³⁵ S druge strane, ideja sistema *Creative Commons* licenci jeste da se više, manje u istom obliku primenjuje na svetskom nivou. Zato, nije ni neobično da određena pravila nacionalnih prava predstavljaju prepreke koje otežavaju ili onemogućavaju njegovu primenu u tim jurisdikcijama. Ako nešto prolazi u jednoj državi, ne mora značiti da će u drugoj i obrnuto. Kao primeri autorsko-pravnih pravila koja su najčešće u koliziji sa *Creative Commons* licencama uglavnom se pominju pravila o ličnopravnim ovlašćenjima autora, o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava (koja su i predmet naše analize), o ograničenjima autorskog prava, o autorskim ugovorima i druga. U takvim „spornim“ situacijama sistem *Creative Commons* licenci se po pravilu prilagođava postojećem stanju stvari, jer on nije tu da negira autorsko pravo, nego da mu bude komplementaran.³⁶ Mada, nije isključeno da se i u samom nacionalnom sistemu autorskog prava prave ustupci na račun sistema *Creative Commons* licenci.

Drugi problem sa kojim se suočavaju *Creative Commons* licence jeste određeni nivo pravne nesigurnosti. Budući da su relativno nov pravni fenomen, postoji veliki broj nedoumica u vezi sa njihovom primenom. Za početak, ključno pitanje pravne prirode *Creative Commons* licenci nije nesporno. Da li su one ugovori ili jednostrane izjave volje? Stav koji dominira u srpskom pravu, a čini se i u uporednom pravu, jeste da se radi o autorskim ugovorima.³⁷ Ako pođemo od tog stava da su *Creative Commons* licence ugovori, kao

33 Treba imati u vidu da se navedena dva problema u primeni *Creative Commons* licenci donekle preklapaju. Kolizija sa pravilima nacionalnih sistema autorskog prava može uzrokovati pravnu nesigurnost u primeni *Creative Commons* licenci. Bez obzira na to, ovde ćemo ih posmatrati kao odvojene.

34 M. Dulong De Rosnay, 83–87; Mindaugas Kiskis, „Creative Commons Problems in Lithuania“, Proceedings of the International Conference on Social Technologies: “Social technologies’ 10: challenges, opportunities, solutions”, Vilnius 2010, <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>, 26. april 2020, 37–39.

35 S. M. Marković, D. V. Popović, 319–320.

36 Više verzija *Creative Commons* licenci su upravo rezultat aktivnosti na otklanjanju uočenih nedostataka i prilagođavanja licenci potrebama različitih jurisdikcija. Vid. M. Dulong De Rosnay, 84–85; Catharina Maracke, „Creative Commons International: The International License Porting Project – Origins, Experiences, and Challenges“, *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* 1(1)/2010, 4–14.

37 Creative Commons Srbije, O licencama – Šta su licence, http://creativecommons.org.rs/?page_id=31, 27. april 2020; S. M. Marković, D. V. Popović, 235–237; A. Metzger, 14 (zbornik sadrži analizu pravne prirode *Creative Commons* i sličnih licenci u više juris-

logično sledi novo pitanje u kom momentu dolazi do zaključenja ugovora, za tim pitanja u vezi sa povredom, prestankom i izvršenjem ugovora,³⁸ pitanja o merodavnom pravu u slučaju spora i tako dalje. Veliki broj otvorenih pravnih pitanja, povlači za sobom veću pravnu nesigurnost.³⁹

U osnovi navedena dva problema možemo prepoznati (najmanje) dva zajednička uzroka. Prvi uzrok jeste činjenica da su *Creative Commons* licence prvobitno kreirane za pravo SAD. Iako su kasnije nadograđivane da budu prihvatljive na svetskom nivou, suštinski one i dalje počivaju na principima prava SAD. To stvara probleme u njihovoj primeni, jer kako je autorsko pravo teritorijalno, one moraju da se tumače i primenjuju u skladu sa nacionalnim propisima različitih jurisdikcija.⁴⁰ Drugi uzrok leži u tome što su *Creative Commons* licence same po sebi revolucionaran mehanizam u autorskom pravu (vidi napred deo 2.1). Treba dati više vremena autorskom pravu da se postavi u odnosu na njih. Potonje, pogotovo imajući u vidu da se autorsko pravo poslednjih decenija suočava i sa drugim velikim izazovima.

3. KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE AUTORSKOG PRAVA KAO PREPREKA ZA CREATIVE COMMONS LICENCE

Autorsko pravo se može ostvarivati individualno i kolektivno, posredstvom organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog prava (dalje u tekstu: organizacija). Kolektivno ostvarivanje autorskog prava predstavlja bitan segment modernog sistema autorskopravne zaštite. Ono je posebno značajno u

dikcija – u najvećem broju njih uvrežen je stav da se radi o ugovorima). Za argumente u prilog stavu da su *Creative Commons* licence jednostrane izjave volje vid. Herkko A. Hietanen, „A License or a Contract, Analyzing the Nature of Creative Commons Licenses“, 2007, <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>, 27. april 2020.

38 S. M. Marković, 172. Vid. Sanja Radovanović, *Ugovor o licenci softvera*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2012, 120–122, 275, 285–286, 295–296 (u knjizi se razmatraju zaključnje, specifične obaveze, raskid i prestanak *open source* ugovora o licenci softvera. Ta shvatanja se po analogiji mogu primeniti i na *Creative Commons* licence). Axel Metzger, 3–48.

39 Uz to terminologija *Creative Commons* licenci nije uvek u potpunosti usaglašena sa „standardnom“ terminologijom nacionalnih autorskopravnih pravila. Posledica toga je otežano tumačenje odredaba licenci, a time i veća pravna nesigurnost. U tom smislu posebno su žustre rasprave oko tumačenja pojma *nekomercijalno korišćenje* autorskog dela. Catherine Bond, „Simplification and Consistency in Australian Public Rights Licences“, *SCRIPTed* 4(1)/2007, 55–58; Gregor Hagedorn *et al.*, 127–149; Andrej Diligenski, Dragan Prlja, „Zaštita autorskih prava u digitalnom svetu“, *Strani pravni život* 61(1)/2017, 46–47 (članak sadrži analizu sudskog spora pred nemačkim sudom u kome je raspravljano šta se podrazumeva pod nekomercijalnim korišćenjem dela u smislu *Creative Commons* licence (CC-BY-NC 2.0). Viši sud u Kelnu je zauzeo stav da definicija pojma *nekomercijalno korišćenje* u *Creative Commons* licenci nije dovoljno jasna, te da se zbog toga taj pojam ima tumačiti na osnovu pravila Građanskog zakonika Nemačke).

40 M. Kiskis, 37.

slučajevima masovnog, učestalog i difuznog korišćenja autorskih dela u kojima individualno ostvarivanje autorskog prava iz praktičnih razloga ili nije moguće ili nije ekonomski razumno. Klasični primeri takvih slučajeva jesu emitovanje muzičkih dela na radiju/televiziji, izvođenje muzičkih dela u klubovima i slično. Tada nije razumno očekivati da svaki nosilac autorskog prava (na primer autor popularne muzike) zasebno ugovori korišćenje svog dela sa svim potencijalnim korisnicima i obrnuto. Kod kolektivnog ostvarivanja autorskog prava, nosioci prava se udružuju u organizaciju kojoj delegiraju vršenje svojih autorsko-pravnih ovlašćenja. Tako posredstvom organizacije (kao jednog lica) nosioci prava kolektivno (zajednički) stupaju u pravnu vezu sa pojedinačnim korisnicima ili njihovim udruženjima i uređuju pravne odnose vezane za korišćenje autorskih dela.⁴¹

Pravila kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u nekim slučajevima znaju da ograničavaju mogućnosti nosilaca prava da individualno ostvaruju svoje pravo. Stoga, kako su *Creative Commons* licence jedan vid individualnog ostvarivanja autorskog prava, kao logično se nameće naše pitanje da li je i ako jeste, u kojoj meri njihova primena ograničena pravilima o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava.

U Srbiji je kolektivno ostvarivanje autorskog prava iscrpno regulisano Zakonom o autorskom i srodnim pravima (dalje u tekstu: ZASP),⁴² kao i internim aktima samih organizacija. Potencijalne prepreke za *Creative Commons* licence će se zato tražiti u tim pravnim aktima. Nas interesuju rešenja koja ograničavaju ili mogu ograničavati mogućnost nosilaca prava da individualno ostvaruju svoje autorsko pravo, a time i da koriste *Creative Commons* licence. Možemo izdvojiti tri takva rešenja: (1) nemogućnost nosioca autorskog prava da kombinuje individualno i kolektivno ostvarivanje autorskog prava u okviru oblasti delatnosti postojećih organizacija, (2) obavezno kolektivno ostvarivanje autorskog prava i (3) pravila o tzv. autsajderima.

3.1. Nemogućnost kombinovanja individualnog i kolektivnog ostvarivanja prava u okviru oblasti delatnosti postojećih organizacija

Nosilac autorskog prava koji želi da aktivno učestvuje u sistemu kolektivnog ostvarivanja prava i da svoje pravo ostvaruje tim putem, po regularnom toku stvari, mora zaključiti ugovor sa odgovarajućom organizacijom. Na osnovu tog ugovora on će ovlastiti organizaciju da ostvaruje njegovo pravo, te postati njen član – što mu daje i određena upravljačka prava u organizaciji. Nosilac autorskog prava ne može da se obrati i da traži članstvo u bilo kojoj organizaciji, nego samo organizaciji odgovarajuće specijalizacije u odnosu na njegovo delo. Organizacije u Srbiji su specijalizovane za ostvarivanje tačno

41 S. M. Marković, D. V. Popović, 251–252.

42 Zakon o autorskom i srodnim pravima – ZASP, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – odluka US i 66/2019.

određenih imovinskopravnih ovlašćenja iz sadržine autorskog prava za tačno određene vrste autorskih dela (muzička dela, fotografije, pisana dela, dela likovne i primenjene umetnosti, filmska dela).

Ugovor koji zaključuju organizacija i nosilac autorskog prava, preciznije njegovi elementi se razlikuju (bar bi po ZASP trebalo) u zavisnosti od toga da li se organizaciji poverava ostvarivanje isključivih (apsolutnih) imovinskopravnih ovlašćenja ili prava na potraživanje naknada (kao relativnih ovlašćenja) iz sadržine autorskog prava. U prvom slučaju nosilac autorskog prava na isključiv način (!) ustupa svoja isključiva ovlašćenja organizaciji, sa nalogom da ona u svoje ime, a za njegov račun zaključuje ugovore sa korisnicima autorskih dela o neisključivom ustupanju tih ovlašćenja. U drugom slučaju nosilac autorskog prava daje nalog organizaciji da u svoje ime, a za njegov račun naplati naknade od korisnika.⁴³ U vezi sa predmetnim ugovornim odnosom, ZASP sadrži odredbu koja glasi: *Nosioci autorskog [...] prava preko organizacije kolektivno ostvaruju isključiva imovinska autorska [...] prava, kao i pravo na potraživanje naknade za sva svoja dela.*⁴⁴ Ta odredba ZASP se tumači tako da nosilac autorskog prava mora organizaciji u okviru njene delatnosti (specijalizacije) na isključiv način (!) ustupiti sva svoja isključiva ovlašćenja, odnosno dati nalog za naplatu naknada od korisnika za sva svoja dela. Drugim rečima, on nema opciju da učestvuje u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava samo sa delom svojih autorskih dela, odnosno delom autorskopravnih ovlašćenja. Njemu se ne ostavlja sloboda da autorsko pravo za pojedina svoja dela ostvaruje individualno, a za druga kolektivno.⁴⁵ Isto tako, on ne može ostvarivati jedan deo imovinskopravnih ovlašćenja za neko delo individualno, a drugi deo ovlašćenja za isto to delo kolektivno.⁴⁶ Pred njim je izbor „sve ili ništa“ kada su u pitanju autorska dela i za njih vezana autorskopravna ovlašćenja pokrivena oblastima delatnosti (specijalizacija) postojećih organizacija u Srbiji.

Budući da se radi o zakonskom rešenju, sledeće pitanje koje se nameće jeste kakav je stvarni uticaj tog rešenja u praksi. Da bismo na to odgovorili, moramo prvo da vidimo koje organizacije postoje u Srbiji, koje su oblasti njihovih delatnosti i kako su one implementirale predmetno zakonsko rešenje u svoje ugovorne odnose sa nosiocima prava.

43 ZASP, čl. 153, st. 2 i 3.

44 ZASP, čl. 153, st. 1.

45 S. M. Marković, D. V. Popović, 255.

46 Ovaj drugi aspekt ograničenja slobode individualnog ostvarivanja autorskog prava ne proizlazi sasvim očigledno iz odredbe ZASP u čl. 153, st. 1, ali je u praksi u Srbiji opšteprihvaćen. Zavod za intelektualnu svojinu Srbije, Kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava – Najčešća pitanja o organizacijama koje postavljaju autori i nosioci prava – Da li je moguće delimično isključenje iz sistema kolektivne zaštite?, <http://www.zis.gov.rs>, 15. april 2020. Dodatno, ovde treba skrenuti pažnju da je za neka autorskopravna ovlašćenja u ZASP propisano obavezno kolektivno ostvarivanje, što u kombinaciji sa razmatranim pravilom još više ograničava izbor nosioca prava u pogledu načina njihovog ostvarivanja. ZASP, čl. 180, st. 2.

U Srbiji autorsko pravo kolektivno ostvaruju četiri organizacije (od ukupno šest). Te četiri organizacije su:

- (1) SOKOJ – Organizacija muzičkih autora Srbije (oblast delatnosti: muzička dela – sva imovinsko-pravna ovlašćenja, osim ovlašćenja na prilagođavanje, aranžiranje i drugu izmenu dela);
- (2) OFA – Organizacija fotografskih autora (oblast delatnosti: fotografije – ovlašćenje na kablovsko reemitovanje i (oba oblika) prava na posebnu naknadu);
- (3) OORP – Organizacija za ostvarivanje reprografskih prava (oblast delatnosti: pisana dela i dela likovne i primenjene umetnosti izdata u štampanoj formi – (oba oblika) prava na posebnu naknadu i pravo na naknadu za davanje na poslugu);⁴⁷
- (4) UFUS AFA ZAŠTITA – Organizacija filmskih autora Srbije (oblast delatnosti: filmska dela – ovlašćenje na kablovsko reemitovanje i pravo na posebnu naknadu od uvoza, odnosno prodaje tehničkih uređaja i sredstava podobnih za umnožavanje dela).⁴⁸

Napred predočeno zakonsko rešenje da nosioci prava ne mogu da kombinuju kolektivno i individualno ostvarivanje autorskog prava za svoja dela je implementirano na različite pravno-tehničke načine u tipske ugovore koje četiri organizacije zaključuju sa nosiocima prava. Mada, suština nije promenjena. To se može videti ako pogledamo formulare tih tipskih ugovora javno dostupne na veb-sajtovima organizacija. S jedne strane imamo SOKOJ koji jasno naznačava u formularu svog ugovora da mu nosioci prava ustupaju na isključiv način ovlašćenja na svim svojim delima.⁴⁹ S druge strane su ostale organizacije koje u svojim ugovorima ne koriste doslovno formulaciju *na svim delima*, ali to ne menja stanje stvari. Organizacija OFA tako, iako ne koristi formulaciju *na svim delima*, propisuje obavezu nosioca prava da joj na isključiv način ustupi *pravo na reemitovanje fotografskih dela*, kao i da joj da nalog da naplati posebnu naknadu za *korišćenje fotografskih dela*. Oba puta koristi sintagmu *fotografska dela* u množini.⁵⁰ Organizacija UFUS AFA ZAŠTITA u ugovoru propisuje da joj se isključivo ustupa ovlašćenje na reemitovanje, kao i pravo na posebnu naknadu na kinematografskim i televizijskim

47 OORP ostvaruje još i srodno pravo izdavača štampanih izdanja.

48 Zavod za intelektualnu svojinu Srbije, Kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava – Važeće dozvole za kolektivno ostvarivanje prava – SOKOJ (2015), OFA (2018), OORP (2015), UFUS AFA ZAŠTITA (2016), <http://www.zis.gov.rs>, 15. april 2020.

49 SOKOJ, Ugovor o isključivom ustupanju imovinskih autorsko-pravnih ovlašćenja sa podacima o autoru, 2016 (u vreme pisanja članka tokom aprila 2020. godine ugovor nije mogao da se preuzme sa veb-sajta organizacije SOKOJ, <https://www.sokoj.rs/autori/formulari-ugovora>, pa je za analizu korišćena verzija iz 2016. godine koju je autor imao), čl. 1 (SOKOJ u ugovoru propisuje da mu se isključivo ustupaju prava na naknade (relativna ovlašćenja), isto radi i UFUS AFA ZAŠTITA – uporediti to sa odredbom čl. 153, st. 3 ZASP).

50 OFA, Ugovor o isključivom ustupanju imovinskih autorskih prava, <http://ofa.rs/> (stranica *Pristupni ugovori*), 15. april 2020, čl. 1.

delima. Zanimljivo je da njen ugovor sadrži odredbu: *Spisak filmskih dela za koja se ustupaju imovinska autorska prava je u prilogu ovog Ugovora [...] – kao da se ne radi o ustupanju ovlašćenja na svim delima. Ali, tu je odredba njenog ugovora kojom se nosilac prava obavezuje da neće ovlastiti ni jedno drugo lice da ostvaruje njegova autorska prava, niti da će on to činiti individualno za vreme trajanja ugovora sa organizacijom.*⁵¹ Na kraju, organizacija OORP na svom veb-sajtu čini dostupnim formular ovlašćenja (ne ugovora) putem koga joj nosioci autorskog prava mogu dati nalog da za njihov račun naplaćuje naknade od korisnika njihovih autorskih dela (koristi se množina, ali ne i formulacija *na svim delima*). Dodatno, u formularu ovlašćenja OORP traži od nosilaca prava da joj ustupe (ne na isključiv način) *svoja imovinska pravna ovlašćenja koja proizilaze iz prava na umnožavanje [...] već izdatih autorskih dela* (iako se OORP ne bavi ostvarivanjem ovlašćenja na umnožavanje).⁵² Sve u svemu, može se reći da prikazani ugovori organizacija podržavaju predmetno zakonsko rešenje o nemogućnosti kombinovanja kolektivnog i individualnog ostvarivanja autorskog prava u okviru oblasti delatnosti organizacija (doduše ne baš svi jezički i pravno-tehnički najjasnije).⁵³

Predstavljeno zakonsko rešenje, koje je uz to prihvaćeno i u praksi organizacija, ograničava generalno mogućnost nosilaca autorskog prava da individualno ostvaruju svoje pravo, pa tako i da koriste *Creative Commons* licence u Srbiji. Nosioци prava sve dok u Srbiji učestvuju u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava ne mogu da upotrebljavaju *Creative Commons* licence. Ako to žele, oni moraju da izađu u potpunosti iz sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Takva opcija ili jedno ili drugo može odvratiti od upotrebe *Creative Commons* licenci veliki broj autora/nosilaca prava, pa čak i one najza-interesovanije za takav alternativni oblik ostvarivanja autorskog prava.⁵⁴

51 UFUS AFA ZAŠTITA, Ugovor o isključivom ustupanju imovinskih autorskih prava, <https://www.ufusafazastita.org.rs/PDF/x%20Ugovor%20za%20autore%2005.pdf>, 15. april 2020, čl. 1 i 5. Vid. UFUS AFA ZAŠTITA, Najčešća pitanja – Da li je moguće delimično isključenje iz sistema kolektivne zaštite?, (preneto sa sajta Zavoda za intelektualnu svojinu Srbije), <https://www.ufusafazastita.org.rs/SRB/FAQ.html>, 15. april 2020.

52 OORP, Ovlašćenje – Nalog za autore, <http://oorp.rs/wp/dokumenta-za-preuzimanje/>, 15. april 2020.

53 Određena odstupanja u faktičkoj primeni tog pravila proizilaze iz važećeg Plana raspodele organizacije SOKOJ. Primer za to je odredba da: *Organizator koncerta može biti oslobođen plaćanja autorske naknade za autorski koncert na teritoriji Srbije, na osnovu podnetog zahteva, pod sledećim uslovima [...] da autor odnosno autori, članovi muzičke grupe i njihovi izdavači, potpiše/u izjavu/e Sokoju da je autorsku naknadu regulisao direktno sa organizatorom koncerta i da nema potraživanja prema Sokoju po tom osnovu.* SOKOJ, Plan raspodele od 24. maja 2015. godine, izmenjen 24. decembra 2017. godine i 26. maja 2019. godine, http://www.sokoj.rs/repository/CMS/7_propisi/Plan%20raspodele%20-%20240919.pdf, 20. april 2020, čl. 12.2. Vid. i čl. 12.4.

54 Ni pravila *Creative Commons* sistema ovde ne olakšavaju situaciju. Naime, jednom data *Creative Commons* licenca se ne može kasnije u potpunosti opozvati. Autor/nosilac autorskog prava može da se predomisli i prekine stavljanje u promet svog autorskog dela, ali svesni korisnici koji pribave primerke njegovog dela i dalje te primerke mogu slobodno koristiti. *Creative Commons* Srbije, Najčešća pitanja – Šta se dešava ako se predomislite?, http://creativecommons.org.rs/?page_id=38#o1c3, 17. april 2020.

Iako sve ovo na prvi pogled deluje obeshrabrujuće za *Creative Commons* sistem u Srbiji, ne treba smetnuti s uma da je delovanje predmetnog pravila ograničeno samo na autorska dela i autorskopravna ovlašćenja koja su obuhvaćena oblastima delatnosti postojećih organizacija. Ako se pogledaju oblasti delatnosti organizacija u Srbiji, može se приметiti da tri organizacije, OFA, OORP i UFUS AFA ZAŠTITA, ostvaruju jedino ovlašćenja za koja je zakonom propisano obavezno kolektivno ostvarivanje autorskog prava (više o tome u nastavku). Stoga, analizirano pravilo o nemogućnosti kombinovanja kolektivnog i individualnog ostvarivanja autorskog prava u Srbiji tangira samo muzička dela i to ona autorskopravna ovlašćenja na tim delima koja ostvaruje SOKOJ (a to su gotovo sva imovinskopravna).⁵⁵ U skladu sa tim, i primena *Creative Commons* licenci je u Srbiji značajno ograničena samo u odnosu na muzička dela.

Pri tome, to ograničenje primene *Creative Commons* licenci na muzička dela u Srbiji može biti u određenoj meri posredno pojačano pravilima o kolektivnom ostvarivanju srodnih prava – prava interpretatora i prava proizvođača fonograma (za interpretirana muzička dela i ona zabeležena na zaštićenim fonogramima). Potonje, budući da u Srbiji deluju dve organizacije koje kolektivno ostvaruju ta srodna prava: PI – Organizacija za kolektivno ostvarivanje prava interpretatora i OFPS – Organizacija proizvođača fonograma Srbije.⁵⁶

Bez obzira što je primena *Creative Commons* licenci zbog pravila o nemogućnosti kombinovanja individualnog i kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u Srbiji u praksi ograničena samo na muzička dela, radi se o značajnom ograničenju. Zato treba da se postavi i pitanje: zašto to pravilo postoji, šta je njegov *ratio legis*? Pre svega, treba imati u vidu da njegovo delovanje nije usmereno specifično baš protiv *Creative Commons* licenci, nego uopšte kontra individualnog ostvarivanja autorskog prava. Ono ima svoju tradiciju u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava ne samo u Srbiji, nego i u uporednom pravu, posebno u Evropi (nekad kao zakonsko rešenje, a nekad kao deo prakse organizacija). *Creative Commons* licence su mu se samo „našle na putu“. Postoji više razloga kojima se pravda takvo rešenje, od kojih ćemo istaći nekoliko. Kao jedan od argumenta u prilog tog pravila, često se ističe održavanje „stabilnog“ repertoara organizacija (kako nacionalnog, tako i „svetskog“),⁵⁷ što garantuje veću pravnu sigurnost korisnicima dela. Naime,

55 U samim pravnim napomenama koje daje Creative Commons Srbije stoji da članovi organizacije SOKOJ ne mogu da upotrebljavaju te licence za licenciranje svojih dela. Creative Commons Srbije, Pravne napomene – Šta su organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog prava?, http://creativecommons.org.rs/?page_id=23, 17. april 2020.

56 PI, <https://www.pravainterpretatora.org/>, 17. april 2020; OFPS, <https://www.ofps.org.rs/>, 17. april 2020.

57 Repertoar organizacije čine sva autorska dela svih nosilaca prava koji svoje autorsko pravo vrše preko organizacije. Kada jedna nacionalna organizacija zaključi recipročne ugovore o saradnji sa nekoliko desetina stranih organizacija iz značajnih država, gledano

pošto organizacije ostvaruju autorskopravna ovlašćenja na svim delima svojih članova, korisnici dela ne moraju zasebno za svako delo da utvrđuju, da li je nosilac prava poverio ostvarivanje prava na tom delu organizaciji ili ga ostvaruje individualno ili pak nešto treće. Korisnicima se tako omogućava da sve pravne odnose u vezi sa korišćenjem autorskih dela urede sa jednom ili par organizacija (uz manje izuzetke).⁵⁸ Drugi argument u prilog, jeste da su troškovi poslovanja samih organizacija manji, budući da nije potrebno posebno pratiti ostvarivanje pojedinačnih autorskopравnih ovlašćenja u vezi sa svakim autorskim delom. Time više sredstava ostane za raspodelu nosiocima autorskog prava. Treći afirmativni argument, jeste jaka pregovaračka pozicija organizacija na tržištu (zbog „svetskog“ repertoara) koja im omogućava ugovaranje većih autorskih naknada i povoljnijih uslova za korišćenje autorskih dela. Takva pregovaračka pozicija posebno može biti korisna neafirmisanim autorima i autorima dela manje komercijalne vrednosti.⁵⁹ Četvrto, napominje se da bi dozvoljavanje „delimičnog“ učestvovanja u kolektivnom ostvarivanju autorskog prava pokrenulo praksu nosilaca prava da najvrednija dela i ovlašćenja zadrže za sebe, a da organizacijama povere samo ona čije ostvarivanje zahteva veće troškove.⁶⁰

S druge strane, ima i više protivargumenata. Tako, postoje stanovišta, da ovakvo pravilo bez valjanog opravdanja zadire previše u jedno subjektivno pravo, kakvo je autorsko, kao i u slobodu ugovaranja uopšte. Ono stvara mogućnost za zloupotrebe od strane organizacija.⁶¹ Ukazuje se i da uspešni nosioci prava (uspešni umetnici, uspešne muzičke producentske kuće) neretko mogu da traže i dobiju bolje uslove za korišćenje pojedinih svojih autorskih dela, nego što to mogu organizacije koje ustupaju ovlašćenja na celom repertoaru.⁶² Zašto bi se oni odricali takvih svojih mogućnosti i većih naknada? Takođe, ističe se da pravilo o nemogućnosti nosioca prava da učestvuje „delimično“ u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava podriiva alternativne mehanizme (ne)ostvarivanja autorskog prava koji omogućavaju slobodno nekomercijalno korišćenje autorskih dela, poput *Creative Commons* licenci. Pojedini autori/nosioci autorskog prava imaju

u kulturnom smislu, na osnovu kojih stiče pravo da zastupa repertoar tih organizacija u svojoj državi, smatra se da ona zastupa „svetski“ repertoar.

58 Reto Hilty, Sylvie Nérisson, „Collective Copyright Management and Digitization: The European Experience“, Max Planck Institute for Intellectual Property & Competition Law Research Paper No. 13–09, 2013, <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>, 15. april 2020, 4–5.

59 *Ibid.*

60 Axel Metzger, Tobias Heinemann, „The Right of the Author to Grant License for Non-Commercial Use: Creative Commons Licenses and the Directive on Collective Management“, *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* 6/2015, 13.

61 Wenqi Liu, „Models for Collective Management of Copyright from an International Perspective: Potential Changes for Enhancing Performance“, *Journal of Intellectual Property Rights* 17(1)/2012, 51–52.

62 R. Hilty, S. Nérisson, 4–5.

potrebe za takvim alternativnim mehanizmima kako bi promovisali i popularizovali svoja dela.⁶³ Oko toga koji argumenti preovlađuju uvek će biti spora. Trenutno, čini se da sa napretkom digitalne tehnologije i trendovima transformacije tradicionalnog sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u „fleksibilniji“ sistem primeren modernom vremenu, potonji argumenti odnose prevagu. Mada, za šta god se odlučili, to je daleko od optimalnog rešenja.

Creative Commons organizacija je bila, izgleda skoro od početka, svesna da će postojeće pravilo, koje je standard u mnogim jurisdikcijama, biti prepreka za primenu njenih licenci.⁶⁴ Zato je ona pokušala da uspostavi saradnju sa pojedinim organizacijama. S nekima je to i uspela.⁶⁵ Druge organizacije su se čvrsto držale gore predočene argumentacije protiv kombinacije kolektivnog i individualnog ostvarivanja autorskog prava za dela i ovlašćenja pokrivena njihovim delatnostima.⁶⁶

Stvari su se ipak odigrale čini se u korist *Creative Commons* licenci bar na evropskom kontinentu, kao uporištu pravila da nosioci prava ne mogu da učestvuju u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava samo sa delom svojih autorskih dela, odnosno autorskopravnih ovlašćenja. Naime, 2014. godine je na nivou Evropske unije usvojena Direktiva o kolektivnom ostvarivanju prava⁶⁷ koja je donela neke, može se slobodno reći revolucionarne promene za evropski sistem kolektivnog ostvarivanja prava. Između ostalog, napušteno je predmetno pravilo. Zakonodavac Evropske unije je stao na stra-

63 *Ibid.*, 11–12.

64 Zato je u same licence uneta odredba koja ukazuje na moguću koliziju sa pravilima o kolektivnom ostvarivanju prava. M. Dulong De Rosnay, 78, 109–110.

65 Creative Commons, FAQ – Can I use a Creative Commons license if I am a member of a collecting society?, <https://creativecommons.org/faq/#can-i-use-a-creative-commons-license-if-i-am-a-member-of-a-collecting-society>, 30. april 2020; Vid. A. Metzger, T. Heinemann, 15–16 (autori analiziraju pilot projekte saradnje organizacije *Creative Commons* sa organizacijama u Holandiji, Danskoj i Francuskoj, ukazuju da se oni nisu pokazali kao uspešni u pogledu broja nosilaca prava koji su im se priključili, kao i na moguće razloge takvog rezultata. U svakom slučaju autori gledaju pozitivno na te projekte).

66 Primer za to je stav u zvaničnoj izjavi nemačke organizacije GEMA iz 2012. godine (detalje o tome vid. A. Metzger, T. Heinemann, 12–14). Nešto ranije, 2010. godine američka organizacija ASCAP je svojim članovima uputila pismo u kome organizaciju *Creative Commons* i njoj slične pokrete označava kao „najveće neprijatelje autorskog prava“. Zanimljivo je da ova organizacija, za razliku od evropskih, ne pribavlja ovlašćenja od članova na isključiv način, tako da njeni članovi mogu koristiti *Creative Commons* licence. Leonhard Dobusch, „Declaring War on Free Culture? Collecting Society Confronts Creative Commons“, *Governance across Borders: Transnational Fields and Transversal Themes* (eds. Leonhard Dobusch, Philip Mader, Sigrid Quack), epubli publishers 2013, 193–195.

67 Direktiva 2014/26/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 26. februara 2014. godine o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava i multiteritorijalnom licenciranju prava na muzičkim delima za onlajn upotrebu na unutrašnjem tržištu – Direktiva o kolektivnom ostvarivanju prava, *Službeni list EU*, br. L 84/72, 20. mart 2014.

nu slobode izbora nosilaca prava.⁶⁸ Direktivom je propisano da nosioci autorskog prava imaju pravo da ovlaste organizaciju *po svom izboru da upravlja njihovim pravima, kategorijama prava ili vrstama dela ili drugim sadržajima po njihovom izboru, za državna područja po njihovom izboru, nezavisno od države članice nacionalnosti, boravišta ili poslovnog sedišta organizacije za kolektivno ostvarivanje prava ili nosioca prava. Osim ako organizacija za kolektivno ostvarivanje prava nema objektivno opravdane razloge da odbije ostvarivanje, obavezna je da upravlja takvim pravima, kategorijama prava ili vrstama dela te drugim sadržajima pod uslovom da je ostvarivanje obuhvaćeno oblašću njene delatnosti.*⁶⁹ Time se priznaje pravo nosilaca prava da slobodno izaberu koja svoja pojedinačna autorska dela, odnosno pojedinačna autorskopravna ovlašćenja žele da povere organizaciji radi kolektivnog ostvarivanja. Nema više obaveze nosilaca prava da organizaciji povere na ostvarivanje sva svoja autorska dela i autorskopravna ovlašćenja iz oblasti njene delatnosti.⁷⁰ Sada im se daje pravo izbora. To stvara više prostora za individualno ostvarivanje prava uopšte, pa i za *Creative Commons* licence. Međutim, Direktiva tu ne staje, ona ide korak dalje.

Direktivom je dodatno izričito propisano da nosioci prava koji su u sistemu kolektivnog ostvarivanja prava imaju i pravo da izdaju *licence za nekomercijalno korišćenje bilo kojih prava, kategorija prava ili vrsta dela te drugih sadržaja po njihovom izboru.*⁷¹ U uvodnoj izjavi Direktive pojašnjeno je da organizacije moraju preduzeti neophodne korake kako bi osigurale da nosioci prava (koje zastupaju) mogu da ostvare to svoje pravo na izdavanje licenci za nekomercijalno korišćenje dela.⁷² U ovakvom rešenju se vidi značajna šansa za ekspanziju primene tri nekomercijalne *Creative Commons* licence i njima sličnih alternativnih oblika ostvarivanja prava na delima koja su tradicionalno bila rezervisana za sistem kolektivnog ostvarivanja prava.⁷³ Mada, tu se javljaju neka nova pitanja. Na primer, šta Direktiva podrazumeva pod *nekomercijalnim korišćenjem*, da li se ono podudara sa *nekomercijalnim ko-*

68 Direktiva o kolektivnom ostvarivanju prava, uvodna izjava 19. Vid. Lucie Guibault, Stef van Gompel, „Collective Management in the European Union“, *Collective Management of Copyright and Related Rights* (ed. Daniel Gervais), 3rd edition, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn 2016, 149–150. R. Hilty, S. Nérison, 5–10.

69 Direktiva o kolektivnom ostvarivanju prava, čl. 5, st. 2.

70 L. Guibault, S. van Gompel, 149–150. Za iscrpnu kritiku predmetnog rešenja vid. Emanuela Arezzo, „Competition and Intellectual Property Protection in the Market for the Provision of Multi-Territorial Licensing of Online Rights in Musical Works – Lights and Shadows of the New European Directive 2014/26/EU“, *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law* 46(5)/2015, 549–555.

71 Direktiva o kolektivnom ostvarivanju prava, čl. 5, st. 3. Detaljnije o procesu usvajanja te odredbe vid. A. Metzger, T. Heinemann, 17.

72 Direktiva o kolektivnom ostvarivanju prava, uvodna izjava 19 (daje se i smernica oko koraka koje bi organizacije trebalo da preduzmu. Između ostalog, organizacije bi trebalo da donesu odluku o uslovima za korišćenje tog prava na nekomercijalno licenciranje, kao i da obaveste svoje članove o uslovima).

73 L. Guibault, S. van Gompel, 151.

rišenjem kako ga određuje Creative Commons sistem? Kako najbolje implementirati to rešenje u praksi?⁷⁴ Ostaje nam da čekamo da vreme pokaže rezultate „novog“ pravila u državama članicama Evropske unije koje su morale da implementiraju navedene odredbe Direktive.

Prikazana promena u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava na nivou prava Evropske unije je značajna i za Srbiju, kao državu kandidata za članstvo. U okviru pregovaračkog procesa za pristupanje Evropskoj uniji, Srbija je još u toku 2017. godine otvorila pregovaračko poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine. Cilj tog poglavlja jeste da Srbija usvoji i sprovede pravne tekovine Evropske unije u oblasti zaštite prava intelektualne svojine koje uključuju i odredbe Direktive o kolektivnom ostvarivanju prava. Tako da u budućnosti možemo očekivati implementaciju predmetnih odredaba Direktive i u našem autorskom pravu.⁷⁵

Za kraj da sumiramo, u Srbiji postoji zakonsko pravilo prema kome nosilac autorskog prava mora organizaciji u okviru njene delatnosti na isključiv način (!) ustupiti sva svoja isključiva ovlašćenja, odnosno dati nalog za naplatu naknada od korisnika za sva svoja dela. To pravilo predstavlja prepreku za primenu Creative Commons licenci. Domašaj te prepreke u praksi je ipak ograničen samo na muzička dela, jer ne postoje organizacije koje kolektivno ostvaruju pravo za druge vrste dela van delokruga obaveznog kolektivnog ostvarivanja prava. U budućnosti pod uticajem prava Evropske unije možemo očekivati uklanjanje ukazane prepreke za primenu Creative Commons licenci u Srbiji.

3.2. Obavezno kolektivno ostvarivanje autorskog prava

Za pojedina autorskopravna ovlašćenja je ZASP propisano obavezno ostvarivanje kolektivnim putem, odnosno *samo preko organizacije za kolektivno ostvarivanje prava*. Radi se o: (1) ovlašćenju na kablovsko reemitovanje dela, (2) pravu na posebnu naknadu: a) od uvoza, odnosno prodaje tehničkih uređaja i sredstva podobnih za umnožavanje dela i b) od lica koje pružaju usluge fotokopiranja uz naknadu, kao i (3) pravu na naknadu za davanje na posluhu. Uz to prema ZASP pravo na posebnu naknadu ne može biti ni *predmet odricanja, raspolaganja za života i prinudnog izvršenja*.⁷⁶ Režim obaveznog kolektivnog ostvarivanja, osim za navedena tri autorskopravna ovlašćenja, važi i za određena ovlašćenja iz sadržine srodnih prava.⁷⁷

74 Za sveobuhvatnu analizu otvorenih pitanja vid. A. Metzger, T. Heinemann, 17–20.

75 Vid. Novak Vujičić, „Usklađivanje pravila o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava u Republici Srbiji sa pravom Evropske unije: bar tri sporne tačke“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije – 2018* (ur. Vuk Radović), Beograd 2018, 287, 299–303.

76 ZASP, čl. 29, st. 2–4, čl. 39, st. 1, 5, 10, 11, čl. 40.

77 Obavezno kolektivno ostvarivanje prava važi za: (1) pravo interpretatora na naknadu za različite oblike javnog saopštavanja izdate interpretacije zabeleže na fonogramu ili videogramu (čl. 117); (2) pravo interpretatora na godišnju dodatnu naknadu od proizvođača fonograma (čl. 122b); (3) pravo proizvođača fonograma na naknadu za različite ob-

Takvo zakonsko propisivanje obaveznog kolektivnog ostvarivanja za pojedina autorskopravna ovlašćenja isključuje mogućnost njihovog individualnog ostvarivanja. Samim tim i mogućnost primene *Creative Commons* licenci za ta ovlašćenja. Dodatno, propisivanje pravila da neko ovlašćenje ne može biti predmet odricanja/raspolaganja u kombinaciji sa njegovim obaveznim kolektivnim ostvarivanjem (kao za pravo na posebnu naknadu) još više sužava – ukida slobodu nosioca prava da odlučuje o svom ovlašćenju.

U Srbiji je obavezno kolektivno ostvarivanje za predmetna tri autorskopravna ovlašćenja uvedeno po ugledu na pravo Evropske unije i njenih članica. Načelan stav u autorskopravnoj teoriji i praksi jeste da je za predmetna tri ovlašćenja propisivanje obaveznog kolektivnog ostvarivanja prava opravdano, jer je prikladnije u datim uslovima od individualnog. Kod prava na posebnu naknadu individualno ostvarivanje bi bilo značajno otežano, ako ne i nemoguće zbog ogromnog broja autora koji bi zasebno ostvarivali to pravo, s jedne strane, te velikog broja obveznika naknade, s druge strane. Situacija je nešto drugačija kod ovlašćenja na reemitovanje dela i prava na naknadu za davanje dela na posluhu. Tu imamo relativno mali broj korisnika – obveznika naknade, ali imamo veliki broj autora. Kada bi svi oni individualno ostvarivali svoja ovlašćenja to bi predstavljalo preveliko opterećenje za poslovanje kablovskih operatora, odnosno javnih biblioteka. Obavezno kolektivno ostvarivanje tih ovlašćenja ima za cilj da predupredi takav razvoj događaja.⁷⁸ S obzirom na

like javnog saopštavanja izdatog fonograma (čl. 127); (4) pravo izdavača štampanih izdanja na posebnu naknadu (čl. 142); (5) pravo interpretatora, proizvođača fonograma i proizvođača videograma na posebnu naknadu (čl. 146). ZASP je propisano da se nosioci srodnih prava ne mogu odreći tih prava. Obavezno kolektivno ostvarivanje u kombinaciji sa pravilom o nemogućnosti nosilaca prava da se odreknu tih ovlašćenja može u praksi posredno uticati i na slobodu individualnog ostvarivanja autorskog prava na autorskim delima koja se koriste zajedno sa predmetima srodnih prava (na primer muzička dela, govorna dela, dramska dela, pisana dela i druga). Time i na primenu *Creative Commons* licenci za ta dela. U tom smislu vid. Zavod za intelektualnu svojinu, Dopis Uniji poslodavaca Srbije povodom poslovanja privrednog društva Fair Share doo, br. 20/100–2011, 20. april 2011, https://www.ofps.org.rs/wp-content/uploads/2019/08/Dopis_Zavoda_za_intelektualnu_svojinu_upucen_Uniji_poslodavaca_Srbije_u_vezi_fersera_.pdf, 10. maj 2020. (nakon izmena ZASP od septembra 2019. godine, stavovi Zavoda iz predmetnog dopisa su dobili i izričito zakonsko uporište); Ognjen Uzelac, *Paradoksi kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava u Republici Srbiji*, master rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2017, 64–68.

- 78 Za kablovsko reemitovanje dela vid. Bernt Hugenholtz, „Copyright without Frontiers – Is There a Future for the Satellite and Cable Directive“, *Die Zukunft der Fernsehrichtlinie*, Schriftenreihe des Instituts für Europäisches Medienrecht, Band 29, Nomos Verlag, Baden-Baden 2005, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/copyrightwithoutfrontiers.pdf>, 20. april 2020, 3–4. Za posebnu naknadu vid. Dušan Popović, „Posebna naknada u autorskom pravu Evropske unije i Srbije: osvrt na prava izdavača“, *Pravo i privreda* 7–9/2017, 231–235, 243–245, Sanja Radovanović, „Neka pitanja u vezi sa naplatom posebne naknade u slučaju umnožavanja za privatne potrebe“, *Pravne i infrastrukturne osnove za razvoj ekonomije zasnovane na znanju II* (ur. Božin Vlašković), Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac 2013, 175–188 i Iza Razija Mešević, „Raspodjela prihoda od prava na naknadu za privatnu upotrebu nakon presude Suda (Treće vijeće) od 9. februara 2012

date razloge, predmetni vidovi obaveznog kolektivnog ostvarivanja autorskopravnih ovlašćenja imaju solidno i stabilno uporište u autorskom pravu Evropske unije i njenih članica.

Za razliku od prethodne prepreke, koja je liberalizovana na nivou Evropske unije, što bi trebalo da ima uticaja i na Srbiju, ovde se radi o pravnoj prepreci sa kojom će *Creative Commons* licence morati da koegzistiraju. Ipak, obavezno kolektivno ostvarivanje autorskog prava u Srbiji je čini se daleko od suštinske prepreke za *Creative Commons* licence. Potonje, budući da su njime obuhvaćena autorskopravna ovlašćenja koja nisu baš ključna za primenu tog sistema.⁷⁹

3.3. Ostvarivanje autorskog prava za račun autsajdera

Jedno od ključnih pitanja sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava jeste pitanje ostvarivanja prava autsajdera. Autsajderi su nosioci autorskog prava koji nisu poverili ostvarivanje svog prava organizacijama. Zato ukoliko korisnik želi da koristi autorsko delo autsajdera, on mora pribaviti njegovu ličnu saglasnost. U suprotnom postojaće povreda autorskog prava. Problem je u tome što korisnik dela kada zaključuje ugovor sa organizacijom po pravilu ne zna tačno koja autorska dela nisu deo njenog repertoara. On se uglavnom drži saznanja da organizacija ostvaruje autorsko pravo za sva domaća i inostrana dela – „svetski“ repertoar. Zbog toga, uprkos svojoj savesnosti, on rizikuje da učini povredu autorskog prava autsajdera. Takvo stanje stvari unosi određeni stepen pravne nesigurnosti u funkcionisanje sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog prava. Različite jurisdikcije na različite načine pristupaju tom problemu.⁸⁰ U Srbiji je u ZASP propisano da *u poslovanju organizacije sa korisnicima postoji pretpostavka da organizacija ima ovlašćenje da deluje za račun svih domaćih i inostranih nosilaca autorskog [...] prava u pogledu onih prava i onih vrsta predmeta zaštite koji su obuhvaćeni njenom delatnošću.*⁸¹ Na taj način se izjednačava položaj autsajdera sa položajem nosioca prava koji je zaključio ugovor sa organizacijom.

(C-277/10)⁶, *Pravne i infrastrukturne osnove za razvoj ekonomije zasnovane na znanju II* (ur. Božin Vlašković), Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac 2013, 195–196, 203–205. Za pravno na naknadu za davanje na poslugu vid. Jim Parker, „The Public Lending Right and What It Does“, *WIPO Magazine* 3/2018, https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2018/03/article_0007.html, 20. april 2020. Generalno o opravdanosti obaveznog kolektivnog ostvarivanja prava vid. Mihaly Ficsor, „Collective Rights Management from the Viewpoint of International Treaties, with Special Attention to the EU ‘Acquis’“, *Collective Management of Copyright and Related Rights* (ed. Daniel Gervais), 3rd edition, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn 2016, 49–66.

79 Treba napomenuti da je situacija potpuno drugačija kod obaveznog kolektivnog ostvarivanja prava interpretatora i prava proizvođača fonograma, budući da su njime pokriveni skoro svi oblici javnog saopštavanja predmeta tih srodnih prava (a posredno i u njima inkorporisanih autorskih dela). Stoga, ono predstavlja značajniju prepreku za sistem *Creative Commons* licenci u Srbiji.

80 S. M. Marković, D. V. Popović, 257.

81 ZASP, čl. 180, st. 1.

To štiti korisnike dela, jer oni sada neće odgovarati za povredu autorskog prava, ako budu koristili delo autsajdera. Organizacija je uz to dužna da prilikom raspodele naknade tretira ravnopravno autsajdere sa drugim nosiocima prava (njenim članovima). Autsajderima je ipak ostavljena opcija da obaveste organizaciju da će svoja prava vršiti individualno, kako se na njih ne bi odnosilo predočeno zakonsko pravilo. Ako se to desi, organizacija je dužna da o tome obavesti svoje korisnike, kako bi oni mogli urediti neposredno svoje pravne odnose sa autsajderom.⁸² Sistem rešavanja pitanja autsajdera koji je Srbija prihvatila se u uporednom pravu naziva prošireno licenciranje – prošireno kolektivno ostvarivanje prava (engl. *extended collective licensing*). Može se primetiti da poslednjih decenija takav sistem doživljava sve veću ekspanziju.⁸³

Predmetno pravilo o autsajderima ne stvara prepreku za primenu *Creative Commons* licenci, ali uslovljava njihovu primenu. Ono ograničava individualno ostvarivanje autorskog prava u smislu da pred nosioca prava postavlja dodatni uslov. Nosilac autorskog prava mora obavestiti organizaciju da ne želi da ona ostvaruje njegovo autorsko pravo, kako bi mogao individualno da ostvaruje svoje pravo, a time i da koristi *Creative Commons* licence. Delovanje tog pravila je ipak ograničeno samo na autorska dela i autorskopravna ovlašćenja obuhvaćena oblastima delatnosti postojećih organizacija u Srbiji.

4. LIČNOPRAVNA OVLAŠĆENJA AUTORA KAO PREPREKA ZA CREATIVE COMMONS LICENCE

Autorsko pravo, kao subjektivno pravo, sastoji se od ličnopравnih i imovinskopravnih ovlašćenja. Ličnopравna ovlašćenja⁸⁴ štite autorove idealne interese koji se odnose na njegov prestiž i ugled, kao i intelektualno-emosivnu vezu koja postoji između autora i njegovog dela.⁸⁵ Imovinskopravna ovlašćenja s druge strane štite ekonomske interese koje autor ima u odnosu na svoje delo. Ključno pravilo u vezi sa prometom subjektivnog autorskog prava, izričito propisano u ZASP, jeste da ličnopравna ovlašćenja autora ne mogu biti predmet prometa, nego samo imovinskopravna.⁸⁶ *Ratio legis* takvog pravila

82 ZASP, čl. 180, st. 2–4. S. M. Marković, D. V. Popović, 257. Vid. Svjetlana Ivanović, „Prošireno kolektivno ostvarivanje autorskog prava“, *Pravo i privreda* 4–6/2011, 996–1011. Za kritički pogled vid. O. Uzelac, 62–68.

83 M. Ficsor, 66–67.

84 Zakonski termin je *moralna prava autora*, ali u radu će se koristiti termin *ličnopравna ovlašćenja*, jer ga smatramo preciznijim. Preciznije je reći da se autorsko pravo, kao subjektivno pravo, sastoji iz ovlašćenja (kao uže kategorije), nego da se sastoji iz (užih) prava. Isto tako, ličnopравna ovlašćenja štite šire lične interese autora, a ne samo moralne.

85 S. M. Marković, D. V. Popović, 56. Mira T. Sundara Rajan, *Moral Rights: Principles, Practice and New Technology*, Oxford University Press, Oxford – New York 2011, 7–11.

86 ZASP, čl. 60. To za sobom vuče dve dodatne posledice. Prvo, subjektivno autorsko pravo ne može nikad biti predmet prometa u celini. Drugo, autor i njegovi naslednici mogu samo ustupati imovinskopravna ovlašćenja, ali ne i prenositi ih na druga lica. ZASP, čl.

leži u činjenici da su ličnopravna ovlašćenja autora jedna vrsta specijalizovanih prava ličnosti. Kao takva, ona su vezana za ličnost autora, pa ne mogu biti predmet prometa. Pitanje koje se tu odmah javlja jeste: da li je moguće da neko drugo lice, osim autora na pravno dopušten način izvrši neku od radnji obuhvaćenih sadržinom ličnopravnih ovlašćenja (na primer da objavi pesmu, da izmeni roman). To jeste moguće, ali ne na osnovu prometa ličnopravnih ovlašćenja, nego na osnovu dozvole koju autor daje tom licu. Autor može dati dozvolu drugom licu da izvrši neku radnju iz sadržine njegovog ličnopravnog ovlašćenja. Isto tako, autor može dati i dozvolu da se odstupi od poštovanja njegovog ličnopravnog ovlašćenja (na primer da se izda roman bez navođenja imena autora, jer on hoće da ostane anonimn). Takve dozvole imaju karakter ugovora kojim se autor obavezuje da toleriše radnje drugog lica (njegovog saugovornika) koje bi mogao da spreči i sankcioniše pozivajući se na zaštitu svog ličnopravnog ovlašćenja. Preovlađujuće stanovište u našoj teoriji, jeste da i jedna i druga dozvola, po svojoj pravnoj prirodi, predstavljaju ugovor o uzdržavanju od tužbe za povredu prava (*pactum de non petendo*). Ako bi uprkos dozvoli autor tužio sticaoca dozvole zbog povrede njegovog ličnopravnog ovlašćenja, sud bi mu uskratio pravnu zaštitu pozivajući se na zabranu postupanja protivno načelu savесnosti i poštenja.⁸⁷

Creative Commons licence su osmišljenije u pravnom sistemu SAD, a američko autorsko pravo ne pruža zaštitu ličnopravnih ovlašćenja u obimu u kom to čine države kontinentalne Evrope, a među njima i Srbija. Polazeći od toga, ovde je ideja da se ispita da li i kako pravila o ličnopravnim ovlašćenjima autora utiču na primenu *Creative Commons* licenci u Srbiji. Da li primena *Creative Commons* licenci povlači za sobom preduzimanje radnji koje su protivne poštovanju pravila o nemogućnosti prometa tih ovlašćenja? U traženju odgovora na to pitanje polazi se od sledećih pet isključivih ličnopravnih ovlašćenja: (1) ovlašćenja na priznaje autorstva, (2) ovlašćenja na naznačenje imena autora, (3) ovlašćenja na objavljivanje dela, (4) ovlašćenja na zaštitu integriteta dela i (5) ovlašćenja na suprotstavljanje nedostojnom korišćenju dela.⁸⁸

61, 64. S. M. Marković, D. V. Popović, 211. Pravilo da ličnopravna ovlašćenja nisu predmet prometa je karakteristično za države evropsko-kontinentalnog pravnog sistema. Ali, među njima postoji razlika oko toga da li dozvoljavaju potpun prenos (transfer) imovinskopravne komponente subjektivnog autorskog prava sa autora na druga lica ili ne. Pristalice tzv. dualističke teorije o pravnoj prirodi subjektivnog autorskog prava (kao što je Francuska) to dozvoljavaju, dok pristalice tzv. monističke teorije (kao što je Nemačka) to ne dozvoljavaju. ZASP, bar u delu u vezi sa prometom autorskog prava, polazi od monističke teorije. Za razliku između te dve teorije o prirodi autorskog prava vid. M. T. Sundara Rajan, 67–69, 76–82. Özge Akin Mengenli, „Does It Make a Difference to Follow Monism or Dualism?“, *Ankara Bar Review* 2/2010, 85–96.

87 S. M. Marković, D. V. Popović, 209. Zoran Miladinović, *Pravo intelektualne svojine*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac 2009, 269–270.

88 Autoru su u pravu Srbije priznata i druga ličnopravna ovlašćenja (relativna ličnopravna ovlašćenja i u širem smislu gledano i pravo pokajanja), ali ona ovde neće biti analizirana. Relativna ličnopravna ovlašćenja su vezana za specifične oblike korišćenja autorskih dela

Pre svega, potrebno je napomenuti da su *Creative Commons* licence vremenom prilagođavane pravnim sistemima koji priznaju autorima lično-pravna ovlašćenja. Prve verzije licenci nisu imale odredbe koje su se odnosile na ličnopravna ovlašćenja, što je rezultiralo određenim problemima u primeni.⁸⁹ Kroz razvoj novih verzija licenci, težilo se otklanjanju tih problema. Danas tako sve 4.0 *Creative Commons* licence sadrže odredbu: *Ličnopravna ovlašćenja, poput ovlašćenja na zaštitu integriteta dela, nisu licencirana ovom Javnom licencom [...]; međutim, u meri u kojoj je to zakonom dozvoljeno, Davalac licence se odriče i/ili pristaje da neće tražiti ostvarivanje takvih prava koja mu pripadaju u meri i samo u meri u kojoj je to neophodno da bi Vam omogućilo korišćenje Licenciranih prava.*⁹⁰ Na osnovu te odredbe autor daje generalnu dozvolu za vršenje radnji obuhvaćenih njegovim ličnopravnim ovlašćenjima (dakle nema prometa), ali ta dozvola je ograničenog dejstva (vidi dalje).

4.1. Ovlašćenja na priznanje autorstva i na naznačenje imena autora

Autor ima isključivo ovlašćenje da zahteva od drugih lica da mu priznaju autorstvo na njegovom delu – da bude priznat kao tvorac dela. To ovlašćenje mu služi kao pravni osnov da se suprotstavi svim licima koja neosnovano prisvajaju njegovo delo (plagijatori) ili koja osporavaju njegovo autorstvo na delu. U vezi sa tim ovlašćenjem, autoru se priznaje i isključivo ovlašćenje da *njegovo ime, pseudonim ili znak budu naznačeni na svakom primerku dela, odnosno navedeni prilikom svakog javnog saopštavanja dela, izuzev ako je to, s obzirom na konkretni oblik javnog saopštavanja dela, tehnički nemoguće ili necelishodno* (ovlašćenje na naznačenje imena autora).⁹¹ Predmetna ovlašćenja autora imaju implikacije i u odnosu na korišćenje autorskih dela prerade ili autorskih dela zbirke. Kod tih derivativnih autorskih dela, autor izvornog dela može da zahteva da bude naznačeno da su ona nastala preradom, odnosno korišćenjem njegovog dela.⁹²

U *Creative Commons* licencama se izričito propisuje obaveza poštovanja ta dva ovlašćenja. Ona su sadržana u standardizovanom elementu *Autorstvo* (BY) koji je obavezan za svih šest tipova *Creative Commons* licenci. Sticalac

koji ostaju po pravilu van zone interesa *Creative Commons* licenci. Pravo pokajanja se u ZASP reguliše kao deo ugovornog autorskog prava, a ono je van okvira naše analize.

89 M. Dulong De Rosnay, 77.

90 Vid. na primer *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>, 1. maj 2020, odredba 2(b)1. Uporediti sa Ugovor o licenci (Licenca) *Autorstvo 3.0 Srbija*, <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/legalcode.sr-Latn>, 1. maj 2020, odredba 4(d) (*Ako Sticalac licence Umogućava, Distribuirati ili Javno saopštava Delo, posebno ili kao sastavni deo Prerade ili Zbirke, Sticalac licence se obavezuje da poštuje moralna prava Izvornog autora i interpretatora, uključujući ugled i čast, u meri u kojoj su priznata i u kojoj nisu podložna odricanju po merodavnom pravu*).

91 ZASP, čl. 14 i 15.

92 S. M. Marković, D. V. Popović, 44–46, 56–57.

licence može deliti (engl. *share*)⁹³ licencirano autorsko delo pod uslovom da na odgovarajući način, u meri u kojoj to razumno, navede podatke o autorstvu koje je autor zahtevao. Ti podaci mogu da obuhvataju identifikaciju autora, koautora, kao i svih drugih lica za koje je davalac licence naznačio da su doprineli nastanku dela (uključujući i njihove pseudonime, ako je tako zahtevano). Isto važi i za deljenje dela prerade nastalog na osnovu izvornog licenciranog dela. U licencama je propisana i opcija za autora da naknadno zahteva od sticaoca licence da ukloni podatke o autorstvu koje je naznačio, u meri u kojoj je to razumno izvodljivo.⁹⁴ Time se pokriva i situacija naknadnog predomišljanja autora o načinu vršenja njegovog prava, da li na pozitivan ili negativan način. Naravno, obaveza poštovanja ovlašćenja na priznaje autorstva i na naznačenje imena autora u autorskom pravu Srbije postoji nezavisno od *Creative Commons* licenci na osnovu samog ZASP.⁹⁵

S obzirom na navedeno, jasno je da *Creative Commons* licence nisu ni u kakvoj koliziji sa predmetna dva ovlašćenja. Iz ta dva ovlašćenja u načelu ne proizlaze nikakve prepreke za primenu *Creative Commons* licenci.⁹⁶

4.2. Ovlašćenje na objavljivanje dela

Jedino je autor ovlašćen da objavi svoje delo. Odluka o tome da li će, kada i na koji način objaviti autorsko delo je isključivo na njemu. Izuzetak je slučaj kada se radi o delu prerade ili delu zbirke zasnovanom na neobjavljenom izvornom delu, tada je potrebna saglasnost autora izvornog dela.⁹⁷ Samo stavljanje autorskog dela u režim *Creative Commons* licence može da se uzme kao radnja objavljivanja budući da se putem tih licenci omogućava javnosti da koristi to delo (ako delo ranije već nije objavljeno). To ne bi trebalo da bude sporno.⁹⁸ Po redovnom toku stvari objavljivanje je radnja koja prethodi primeni *Creative Commons* licenci, zato na prvi pogled izgleda kao nesvršishodno postavljati pitanje o postojanju kolizije između njih. Neki teoretičari međutim dovode u pitanje usklađenost odredaba pojedinih tipova

93 Deljenje se u rečniku *Creative Commons* licenci široko tumači tako da obuhvata najširi krug radnji koje su pokrivene „standardnim“ autorskopравnim ovlašćenjima na umnožavanje, na stavljanje u promet i na različite oblike javnog saopštavanja dela. *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, odredba 1(i).

94 *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, odredbe 3(a)1A i 3(a)3.

95 M. T. Sundara Rajan, 499–500.

96 Određene nedoumice oko odnosa ta dva ovlašćenja i primene *Creative Commons* licenci se ipak mogu sresti u teoriji. Jedna takva nedoumica jeste kako postupati u situaciji u kojoj je autor prvobitno koristio svoje ovlašćenje na naznačenje imena na negativan način da bi ostao anonimn, tako je i dao licencu, a posle se predomislio. Savesne sticaocce bi tada trebalo da štiti načelo savesnosti i poštenja, ali neizvesno je kao bi se to odrazilo na pravnu „sudbinu“ licence. Vid. više o tome u Alexandra Giannopoulou, „The Creative Commons Licences through Moral Rights Provisions in French Law“, 2014, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01226877/document>, 10–12.

97 S. M. Marković, D. V. Popović, 44–46, 57.

98 A. Giannopoulou, 16.

Creative Commons licenci sa poštovanjem autorovog ovlašćenja na objavljiva-nje dela. Radi se o tipovima licenci koji dozvoljavaju izradu derivativnih dela na osnovu izvornog licenciranog dela, ali sadrže standardizovane elemente *Deliti pod istim uslovima* i *Nekomercijalno*. Ti standardizovani elementi *Creative Commons* licenci postavljaju uslove za objavljivanje novonastalih deriva-tivnih dela. Oni ograničavaju autora derivativnog dela da sam odluči o nači-nu na koji će objaviti svoje delo. Nejasno je da li je to dozvoljeno.⁹⁹ Nama se čini ipak da tu nema kolizije. Dva su razloga najmanje za takvu tvrdnju. Prvo, konačna odluka da li će se ili neće objaviti derivativno delo i dalje ostaje je-dino u ingerenciji autora tog dela (njegovo ovlašćenje na objavljivanje u tom smislu nije „okrnjeno“). Drugo, nosilac autorskog prava na izvornom delu je inače ovlašćen da kontroliše vršenje imovinskopravnih ovlašćenja na deriva-tivnom delu. U tom pogledu autor derivativnog dela je zavisan u odnosu na njega. Putem elemenata *Creative Commons* licenci – *Deliti pod istim uslovi-ma* i *Nekomercijalno* nosilac prava na izvornom delu upravo čini se legitimno koristi to svoje ovlašćenje(a) i postavlja uslove za vršenje imovinskopravnih ovlašćenja na derivativnim delima.¹⁰⁰

4.3. Ovlašćenja na zaštitu integriteta dela i na suprotstavljanje nedostojnom korišćenju dela

Kao jedno od isključivih ličnopravnih ovlašćenja autor ima ovlašćenje na zaštitu integriteta dela.¹⁰¹ To ovlašćenje autora garantovano je ZASP, ali i Bernskom konvencijom za zaštitu književnih i umetničkih dela (dalje u tekstu: Bernska konvencija), kao najstarijom međunarodnom konvencijom u oblasti zaštite autorskog prava. Zakonskom odredbom se naznačava da je autor ovlašćen *da štiti integritet svog dela, i to naročito: 1) da se suprotstavlja izmenama svog autorskog dela od strane neovlašćenih lica; 2) da se suprotstav-lja javnom saopštavanju svog autorskog dela u izmenjenoj ili nepotpunoj formi, vodeći računa o konkretnom tehničkom obliku saopštavanja autorskog dela i dobroj poslovnoj praksi i 3) da daje dozvolu za preradu svog autorskog dela.*¹⁰² Odredbom Bernske konvencije propisano je da je autor ovlašćen *da se protivi svakom iskrivljavanju, sakaćenju i drugoj izmeni dela ili svakoj drugoj povredi tog dela, što bi išlo na štetu njegove časti ili njegovog ugleda.*¹⁰³ Ako uporedi-mo te dve odredbe, osim razlika u jezičkoj formulaciji možemo primetiti da odredbom ZASP nije izričito propisano da konkretna izmena dela mora šteti-ti autorovoj časti ili ugledu kako bi joj se autor mogao suprotstaviti. Odredba

99 *Ibid.*, 16–17.

100 *Ibid.*, 17–20.

101 Suštinski, kako je autorsko delo nematerijalna tvorevina, koja sama po sebi nema fizički integritet, ovde se misli na zaštitu istovetnosti autorskog dela prilikom svakog oblika njego-vog javnog saopštavanja (ispoljavanja). S. M. Marković, D. V. Popović, 58.

102 ZASP, čl. 17.

103 Zakon o ratifikaciji Bernske konvencije za zaštitu književnih i umetničkih dela, *Službeni list SFRJ*, br. 14/75 i *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 4/86 – uredba, čl. 6.bis

Bernske konvencije to jasno navodi. Takva razlika otvara jedno čini se nedovoljno razjašnjeno pitanje u autorskom pravu Srbije: da li ovlašćenje na zaštitu integriteta dela može biti povređeno svakom neovlašćenom izmenom dela ili je neophodno da izmena dela bude takva da vređa stvaralačku čast i ugled autora? Traženje odgovora na to pitanje prevazilazi okvire naše analize.¹⁰⁴ Ipak, potrebno je ovde skrenuti pažnju na njega, jer ono može biti od velikog uticaja na primenu *Creative Commons* licenci.¹⁰⁵ U svakom slučaju procena da li je u nekom konkretnom slučaju došlo do povrede integriteta dela predstavlja jedan kompleksan zadatak koji zna da muči i iskusne pravnike, a kamoli druga lica.

O ovlašćenju na zaštitu integriteta dela se mora voditi računa prilikom svake izmene dela. Ono postavlja granice u kojima je drugima dozvoljeno da menjaju autorsko delo. *Creative Commons* licence su različite po svojoj sadržini, neke dozvoljavaju deljenje dela prerade, druge ne. Ali čak i licence sa uslovom *Bez prerada* dozvoljavaju određene tehničke izmene dela neophodne kako bi se delo moglo koristiti u različitim medijima i formatima.¹⁰⁶ Sve izmene dela koje se učine na osnovu *Creative Commons* licenci moraju poštovati – ne smeju povrediti autorovo ovlašćenje na zaštitu integriteta dela. Pitanje koje nam se nameće jeste: kakav je ovde uticaj napred naznačene odredbe,¹⁰⁷ koju sadrže sve 4.0 *Creative Commons* licence, a kojom se autor obavezuje (u zakonskom okviru) da, u meri u kojoj je to neophodno za korišćenje licence, neće tražiti ostvarivanje svojih ličnihopravnih ovlašćenja, poput ovlašćenja na zaštitu integriteta dela? Autor tom odredbom daje dozvolu drugim licima da izmenama naruše integritet njegovog dela. Nejasno je samo u kom obimu? Čini se da takva dozvola ne može imati apsolutno dejstvo, budući da je suviše neodređena. Kao što je rečeno ličnostopravna ovlašćenja ne mogu biti predmet prometa, moguće je samo da autor da dozvolu nekom licu da učini određenu radnju obuhvaćenu njegovim ličnostopravnim ovlašćenjem. Ta dozvola bi trebalo da na određiv način precizira koje radnje sme da učini saugovornik autora. Dozvola neodređene sadržine bi faktički proizvodila isto dejstvo kao odricanje od ličnostopravnog ovlašćenja, koje nije dozvoljeno. Uzimajući to u obzir, trebalo bi da se uzme da je predmetna dozvola koju autor daje u *Creative Commons* licencama ograničenog dejstva.

104 U vezi sa predmetnim pitanjem vid. S. M. Marković, D. V. Popović, 58–59; Marjut Salokannel, Alain Strowel, Study contract concerning moral rights in the context of the exploitation of works through digital technology – Final report, European Commission, 2000, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/studies-copyright-previously-published-studies>, 5. maj 2020, 155–184; Jacques de Werra, „The Moral Right of Integrity“, *Research Handbook on the Future of EU copyright* (ed. Estelle Derclaye), Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA 2009, 267–285.

105 A. Giannopoulou, 12–16; M. T. Sundara Rajan, 500–502; M. Dulong De Rosnay, 104–106; A. Metzger, 35–37.

106 Vid. na primer Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International, <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode>, 1. maj 2020, odredba 2(a)4.

107 U uvodu 4. dela.

Ona nikako ne bi trebalo da isključi mogućnost autora da istakne svoje ovlašćenje na zaštitu integriteta dela protiv sticaoca licence (pogotovo u slučajevima kada izmene dela mogu značajnije narušiti stvaralačku čast i ugled autora). Njeno delovanje bi trebalo da se ograniči samo na eventualne pokušaje autora da koriste svoje ličnopravno ovlašćenje protiv sticalaca licenci na nesavestan i nepošten način.

Poslednje peto isključivo ličnopravno ovlašćenje koje treba pomenuti jeste ovlašćenje na suprotstavljanje nedostojnom korišćenju autorskog dela. Autor ima isključivo ovlašćenje *da se suprotstavlja iskorišćavanju svog dela na način koji ugrožava ili može ugroziti njegovu čast ili ugled*.¹⁰⁸ Za razliku od prethodnog ovlašćenja gde je fokus bio na izmenama autorskog dela, ovde se delo koristi u neizmenjenom obliku. Međutim, okolnosti pod kojima se to delo koristi su neprikladne, uvredljive za autora ili deformišu smisao i poruku dela.¹⁰⁹ Na primer, javno čitanje knjige uz neprimerenu i neukusnu mimiku i gestove, korišćenje muzičkih dela kao podloge na skupovima za popularizovanje vrednosti kojima se njihov autor izričito protivi itd. Sve što smo rekli za odnos *Creative Commons* licenci i ovlašćenja na zaštitu integriteta dela važi i za ovo ovlašćenje. Ono nameće granice u okviru kojih sticaoci licence mogu slobodno koristiti licencirano autorsko delo, ako se te granice pređu postojaće povreda autorskog prava.

5. ZAKLJUČAK

Creative Commons licence su tokom poslednjih nešto više od deceniju i po pokazale da zaslužuju svoje mesto u „ekosistemu“ autorskog prava. Mada to mesto još uvek nije sasvim definisano. Veliki broj pravnih pitanja u vezi sa njima i dalje čeka na odgovore. Naša analiza je sprovedena sa težnjom da se donekle doprinese rasvetljavanju interakcije fenomena *Creative Commons* licenci sa pravilima autorskog prava. Fokus je bio na dve grupe pravila: pravilima o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i pravilima o ličnopravnim ovlašćenjima autora. Osnovno polazno pitanje je bilo: da li iz tih pravila proizlaze pravne prepreke za primenu *Creative Commons* licenci? To pitanje je posmatrano kroz prizmu autorskog prava Srbije. Analizom je utvrđeno sledeće:

Iz pravila o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava mogu se izdvojiti tri rešenja koja ograničavaju, odnosno uslovljavaju primenu *Creative Commons* licenci. To su: (1) nemogućnost kombinovanja individualnog i kolektivnog ostvarivanja autorskog prava u okviru oblasti delatnosti postojećih organizacija, (2) obavezno kolektivno ostvarivanje autorskog prava i (3) pravila o tzv. autsajderima. Treće rešenje samo dodatno uslovljava primenu *Creative Commons* licenci, dok prva dva rešenja predstavljaju prepreke za njihovu

108 ZASP, čl. 18.

109 S. M. Marković, D. V. Popović, 59.

primenu. Zajednička karakteristika te dve prepreke jeste da onemogućavaju samo izdavanje (ugovaranje) *Creative Commons* licenci – one su prepreka na tom „početnom nivou“. Njihov praktični značaj se doduše razlikuje. Pravilo o nemogućnosti nosioca prava da samo „delimično“ učestvuje u sistemu kolektivnog ostvarivanja autorskog prava, iako trenutno u Srbiji pogađa jedino muzička dela, predstavlja značajnu prepreku za primenu *Creative Commons* licenci. S tim da se u budućnosti, pod uticajem prava Evropske unije, može očekivati napuštanje tog pravila u Srbiji. S druge strane, praktični značaj obaveznog kolektivnog ostvarivanja autorskog prava kao prepreke za sistem *Creative Commons* licenci je manji, s obzirom na autorskopravna ovlašćenja koja su njime obuhvaćena.

Situacija sa pravilima o ličnopравnim ovlašćenjima autora je nešto drugačija. Ključno pravilo koje tu utiče na primenu *Creative Commons* licenci jeste nemogućnost prometa ličnopравnih ovlašćenja autora. To pravilo nije prepreka izdavanju (ugovaranju) *Creative Commons* licenci, već njihovom izvršenju. Sticaoci licence uvek moraju da budu svesni postojanja ličnopравnih ovlašćenja autora kada koriste njihova licencirana dela i da vode računa o njima. U suprotnom rizikuju da dođe do povrede autorskog prava. Time se u određenoj meri sputava ideja koja stoji iza *Creative Commons* licenci, jer se ne postiže potpuno slobodno korišćenje autorskih dela (kao što su to zamislili osnivači organizacije *Creative Commons*). Vremenom su se *Creative Commons* licence prilagođavale pravilima o ličnopравnim ovlašćenjima, tako da ta dva sistema danas manje više solidno koegzistiraju. Uprkos tome, još uvek tu postoji određeni stepen pravne nesigurnosti.

Pređočena dva primera kolizije pravila autorskog prava i sistema *Creative Commons* licenci nisu samo karakteristika autorskog prava Srbije. Oni su simptomatični i u uporednom pravu, naročito u evropskim jurisdikcijama. Kao što je ukazano, primenu sistema *Creative Commons* licenci generalno, kao problemi, prate kolizija sa pravilima nacionalnih sistema autorskog prava i određeni stepen pravne nesigurnosti. U osnovi tih problema je više faktora od kojih se naročito ističu: (1) zasnovanost *Creative Commons* licenci na principima autorskog prava SAD (koje je po mnogo čemu specifično), te (2) njihov revolucionarni karakter.

Prvi faktor je posebno značajan za razumevanje kolizije *Creative Commons* licenci sa ovde razmatranim pravilima o ličnopравnim ovlašćenjima autora, a donekle i sa pravilima o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava u evropskim jurisdikcijama, pa i u Srbiji. Naime, u pravu SAD ličnopравna ovlašćenja uživaju dosta slabiju zaštitu u odnosu na zaštitu koja im je priznata u Evropi. Slično, kolektivno ostvarivanje autorskog prava je u SAD zasnovano na liberalnijim pravilima u odnosu na tradicionalni evropski sistem (kakav imamo u Srbiji).

Naravno, ni drugi faktor ne treba zanemariti. Ne smemo zaboraviti da iza *Creative Commons* licenci stoji ideologija „mirnog“ otpora postojećim

tendencijama jačanja autorskog prava koja traži njegovu reformu i to u smeru liberalizacije. Ako posmatramo kroz istoriju, autorsko pravo je po pravilu reformisano u pravcu razvijanja, proširivanja i jačanja autorskopravne zaštite. *Creative Commons* ideologija želi da preokrene taj smer. Zato i ne treba da čudi što nekad dolazi do sukoba sistema *Creative Commons* licenci sa institutima autorskog prava. Ipak, čini se da je taj sukob samo privremeno stanje prilagođavanja. Iako je sistem *Creative Commons* licenci taj koji čini više ustupaka (što je i logično), ni autorsko pravo se tu nije pokazalo toliko „nefleksibilno“, koliko se to od njega moglo očekivati. U prilog toj tvrdnji možemo istaći pomenutu odredbu Direktive o kolektivnom ostvarivanju prava kojom se nosiocima prava (članovima organizacija) garantuje pravo na izdavanje licenci za nekomercijalno korišćenje njihovih dela. Ta odredba je vrlo bitna za sistem *Creative Commons* licenci i njemu slične, jer uklanja značajnu prepreku za njihovu primenu i to na nivou Evropske unije. Ujedno, njen značaj je i u tome što kreatori politike razvoja modernog autorskog prava tu izričito kroz normativni akt podržavaju primenu alternativnih mehanizama ostvarivanja tog prava. Možda to može biti jedan od prvih koraka ka ustanovljavanju takve prakse?

Za kraj, treba skrenuti pažnju na važnost alternativnih mehanizama za ostvarivanje autorskog prava, poput *Creative Commons* licenci, za sveukupan razvoj autorskog prava. Ti mehanizmi su nam pokazali da je pod određenim okolnostima moguće na održiv način omogućiti masovno slobodno korišćenje autorskih dela, a da se ne dovodi u pitanje ili osporava nečije autorsko pravo. Oni su se izborili za svoje mesto u sistemu modernog autorskog prava i ako nešto ili neko može da podstakne liberalizaciju tog sistema, onda su to najpre oni. Pitanje je samo, u kojoj meri je liberalizacija autorskog prava uopšte poželjna? Kako bi autorsko pravo budućnosti trebalo da izgleda?

Novak Vujičić, LL.M.

Lecturer, University of Belgrade Faculty of Law

LEGAL OBSTACLES TO CREATIVE COMMONS LICENSES IN SERBIAN COPYRIGHT LAW

Abstract: *In the course of the last two decades, we can witness the increasing popularity of the Creative Commons licenses on the global level. Serbia is not an exception to this trend. This article examines, from the perspective of the Serbian law, an interaction of the Creative Commons licensing system with the rules on collective management of copyright, and with the rules on moral rights of an author, as well. The analysis aims to determine whether those two sets of rules lay down legal obstacles to the application of the Creative Commons licenses in Serbia. The analysis shows that the answer is affirmative in both cases. Three obstacles that limit or condition the application of the Creative Commons licenses derive from the rules on collective management of copyright. These are: (1) the impossibility to combine individual and collective management of rights that fall within the scope of activity of the existing collective management organizations, (2) the mandatory collective management, and (3) the rules on outsiders. In addition to that, the general rule on the inalienability of moral rights sets boundaries for the use of the Creative Commons licenses too. Furthermore, the article points out the fundamental systemic reasons behind this collision of the Creative Commons licensing system and copyright rules.*

Key words: *Copyright law. – Creative Commons. – Collective management of copyright. – Moral rights. – License.*